

**ВОДИЧ ЗА ПСИХОЛОШКА ПОМОШ И
ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО**
ПРОГРАМА ЗА РАБОТА НА ПСИХОЛОШКО СОВЕТУВАЛИШТЕ ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Издавач:

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ

ул. Максим Горки бр. 20/1-4, 1000 Скопје

Тел. 02 3298 295; 3298 296, Факс. 02 3211 453

www.esem.org.mk

За издавачот:

Јасминка Фришчиќ, извршна директорка

Лектор:

Маргарета Карајанова

Скопје, 2010 година

Подржано од:

bmask

BUNDESMINISTERIUM FÜR
ARBEIT, SOZIALES UND
KONSUMENTENSCHUTZ

CIP - Каталогизација на публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.4:364.63-027.553(035)

ВОДИЧ за психолошка помош и поддршка на жртвите на семејно насилство : програма
за работа на психолошко советување за семејно насилство. - Скопје : Здружение за
еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ, 2010. - 48 стр. ; 21 см

Библиографија: стр. 28

ISBN 978-9989-2872-9-9

а) Жртви на семејно насилство - Помош - Прирачници
COBISS.ME-ID 81978378

НАМЕСТО ПРЕДГОВОР

Отворањето на првото психолошко советувашиште за жртвите на семејно насилство, подготовката и објавувањето на оваа публикација се дел од активностите спроведени во рамки на проектот Превенција и елиминирање на семејното насилство во Македонија. Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ и Women against violence - Europe како организации со долгогодишно искуство на ова поле го спроведоа овој проект во партнерство со Министерството за труд и социјална политика на РМ. Овој проект финансиски беше поддржан од страна на Владата на Република Австрија, односно од Министерството за труд, социјална политика и заштита на правата на потрошувачите на Република Австрија.

Отворањето на првото психолошко советувашиште, кое претставува прво специјализирано советувашиште во земјата, несомнено е голем исчекор во долгогодишните напори за обезбедување целосен, а со тоа и соодветен систем за заштита на жртвите на овој вид на насилство. Имено, оваа законски предвидена мерка за заштита е единствената од десетте законски предвидени мерки за заштита, која до отворањето на Психолошкото советувашиште од страна на ЕСЕ во април 2009 година не можеше да се им овозможи на жртвите на семејно насилство.

Неопходноста и потребата од постоење на ваква високостручна помош и третман за жртвите на семејно насилство нè обврза да формираме и да отвориме специјализирано советувашиште, кое нуди директна психо-социјална поддршка за сите жртви на семејно насилство што се подготвени да го прекинат насилството и да го променат дотогашниот начин на живеење. Помошта и поддршката во советувашиштето се обезбедува од професионалци, кои преку зајакнување на жртвата овозможуваат таа независно да донесе одлуки за својот живот. Советувашиштето нуди помош во повеќе домени и тоа превенција, советување и кризна или посттрауматска интервенција и е наменето за жените-жртви на семејно насилство и нивните деца како секундарни жртви на ова насилство.

Неодминливо е да се напомене дека процесот на формирање и отворање на советувашиштето претставуваше процес што подразбира подготовка на Програма за работа на советувашиштето, подготовка на инструменти за проценка и низа формулари потребни за негово работење, подготовка на водич за психолошка помош и поддршка наменет за професионалните структури, подготовка на база на податоци, опремување и збогатување на просторот за спроведување на советувашишна работа и воспоставување меѓусебна поврзаност и соработка со другите релевантни институции (организации).

Подготовката на Програма за работа на советувашиштето, заедно со Протоколот за проценка на потреби, третмански цели и одлуки за постапување, инструментите за проценка и формуларите, од една страна и Водичот за психолошка помош и поддршка наменет за професионалните структури, од друга страна, претставуваат една солидна појдовна основа во обезбедување на овој вид помош и поддршка на жртвите на семејно насилство во нашата земја. Искуството во работењето со жртвите и соработката со другите институции (организации) во обезбедувањето на заштита со сигурност ќе придонесат за постојано унапредување на оваа заштита. Во таа насока изготвената програма, протокол, инструменти и формулари ќе бидат предмет на постојани измени и дополнувања.

Со публикацијата на Водичот за психолошка помош и поддршка наменет за професионалните структури како првонапредна содржина и Програма за работа на советувашиштето како второнапредна ќе овозможиме не само заокружување на сите потребни информации за професионалните структури што ја нудат оваа помош и поддршка туку и операционализирање на содржините, методите и постапките на работење на специјализираното психолошко советувашиште.

Во оваа пригода сакаме да изразиме благодарност до нашите соработници Лина Костарова - Унковска и Сузана Велковска, кои ни помогнаа во подготовката на содржината на Програмата за работа на психолошкото советувашиште и дел од содржините на Водичот за психолошка помош и поддршка наменет за професионалните структури.

Јасминка Фришчиќ, извршна директорка

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ

**ВОДИЧ ЗА ПСИХОЛОШКА ПОМОШ
И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ НА
СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО**

СОДРЖИНА

	стр.
1. ДЕФИНИРАЊЕ И РЕГУЛИРАЊЕ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	8
1.1. Регулирање на семејното насилство во македонското законодавство	8
1.2. Мерки за заштита на жртвите на семејно насилство во нашето законодавство и потребата од специфична стручна помош и третман во соодветно советувашиште	11
2. РАЗБИРАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ	12
2.1. Факти за семејното насилство	12
2.2. Облици на семејно насилство	14
2.3. Динамика на семејното насилство	15
2.4. Карактеристики на жртвите и сторителите на семејно насилство	16
2.5. Разбирање на жртвите на семејно насилство	17
2.6. Последици од семејното насилство	19
3. ВЛИЈАНИЕ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА	21
3.1. Децата како сведоци на континуирано насилство во семејството	21
3.2. Ефикасно помагање на децата изложени на семејно насилство	23
4. ПСИХОЛОШКАТА ПОМОШ И ПОДДРШКА КАКО НАЧИН ЗА СПРАВУВАЊЕ СО СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО	24
4.1. Психолошкото советувашиште	24
4.2. Облици на помош во психолошкото советувашиште	30
5. ГРИЖА ЗА МЕНТАЛНОТО ЗДРАВЈЕ НА ПОМАГАЧИТЕ ШТО РАБОТАТ СО ЖРТВИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	33
5.1. Како работата со жртви на семејно насилство влијае на помагачите?	33
5.2. Стратегии на преживување	35

ВОДИЧ КАКО АЛАТКА ОД ПОМОШ - ШТО, КОЈ, КОМУ И КАКО?

Како одговор на отсуството на операционализирање на една од клучните мерки на заштита - овозможувањето советувајќишна помош и поддршка на жртвите на семејно насилство - подготвен е овој Водич. Подготвен е на начин да биде корисен во обезбедувањето на помошта и поддршката на жртвите на семејното насилство, но и да помогне во одржување на базичните принципи и стандарди за квалитетна советувајќишна работа.

За клиентите тој може да придонесе за подобра заштита и зајакнување во справување со насилството. На оние што им помагаат на клиентите (жртвите) веруваме дека ќе може да им помогне за подобро разбирање на насилството и зголемување на чувството на безбедност во извршувањето на нивната професионална улога. Веруваме дека тој може да придонесе и за поголема конзистентност во постапките на сите страни вклучени во процесот на помагање на ова поле.

Што содржи водичот - која е неговата намена?

Водичот е резултат на исцрпни истражувања и анализи на разни пристапи во третирање на семејното насилство, во рамките на професионалната јас - ти релација, меѓу човекот во неволја и човекот од помош. Во таа смисла тој претставува компилација од различни искуства на добрата практика, почитувајќи го контекстот во кој дејствуваме и сознанијата што ги имаме за потребите од унапредување.

Оттаму и намерата на еден ваков водич е да ги зголеми знаењата и разбирањето на природата на семејното насилство, но и да помогне во остварувањето на правото на еднаквост и почитување во партнерските релации, со нулта толеранција за каков било вид насилно однесување, под каков било изговор и од чија било страна во решавање на проблемите.

Во таа смисла тој може да биде корисна алатка за професионалните помагаачи (психолози, социјални и здравствени работници и терапевти), кои имаат задача да им помогнат на жртвите да го прекинат кругот на насилството, зајакнувајќи ја нивната позиција во поставување на границите и во донесувањето здрави одлуки за својот живот во иднина, без насилство, независно од тоа како и со кого ќе продолжат да живеат.

Проблемот на семејно насилство не е само личен и не е само релациски проблем. Тој е и длабоко социјален, културолошки и општествен проблем и затоа бара комплексен приод во решавањето. Во Македонија жената и децата се најмногу погодени од семејното насилство, не само затоа што мажите се најчестите насилници, туку и затоа што жената во Македонија најчесто нема алтернатива за насилничката релација, или не може да ја види, или не знае како да ја создаде. Во таа смисла таа е двојна жртва, од една страна на партнерот со кого живее во насилничка заедница, од друга на сопствената социјална позиција во општеството, која е научена, наметната и која исто така треба да се менува.

Една од главните пораки на овој водич е дека семејното насилство не смее да се прифати како нормативно, оправдано однесување, под ниту еден изговор и во ниту една ситуација. Тоа не смее да остане скриено, независно каде и во какви околности се случува и како дознаваме за него. И понатаму, за прекин на насилството во семејството не е доволно тоа само да биде откриено, без да се заинтересираме како да обезбедиме соодветни политики и протоколи што ќе не водат кон вистинските, одржливи решенија.

Затоа одговорот на советувајќиштата и другите сервиси за помош не смее да запре на евидентирање на насилството и на неговите последици, без да се занимава и со причините и со истражување на можностите за алтернативните решенија на насилството.

Оттука, овој водич може да биде и појдовната точка за поефикасен, мултисекторски одговор на партнерското (семејното) насилство, кој треба да помогне во создавањето услови за побезбедна иднина и подобро здравје на многу жени, деца и мажи соочени со насилство во своите домови.

Водичот се потпира и укажува на клучните и обединувачки принципи на кои треба да се засновуваат сите партнерства, но и политиките и постапувањето (протоколите) на интервенциите за помош. Тоа се:

- грижата за безбедноста на клиентот;
- укажување помош со почит и достоинство;
- развивање умешност да се слушне што таа (тој) имаат да кажат, без осуда и предрасуди;
- зајакнување на клиентот за правење сопствени избори во животот, врз основа на информации, без одлучување во негово име и за негово добро;
- почитување на доверливоста на исказот, особено на малцинските групи, препознавајќи ја реалната опасност за клиентот;
- обезбедување информации за надлежноста и можностите на другите институции и сервиси за помош и остварување соработка со нив и
- водење грижа за себе и за другите, со намалување на ризиците од потенцијалните конфликтни ситуации.

Понатаму, соодветното планирање на акциите за помош како и нивното навремено спроведување се важни инструменти за прекинување на кругот на насилствата и за создавање превентивни мерки во елиминирање на повторената и често уште поголема виктимизација.

Кој се може да го користи водичот?

Овој водич им е наменет на психолозите, социјалните и здравствените работници, пред сè на оние што работат во Центрите за социјална работа, но и во други независни институции што создале услови за отворање психолошко советувајќи како одговор на семејното насилство.

Обезбедувањето на психолошка помош на жртвите на семејно (партнерско) насилство подразбира таа да се обезбеди од обучени и искусни професионалци од оваа област, со повеќегодишно терапевтско искуство во работа со лица во криза. Овој водич има за цел на искусните професионалци од оваа област со повеќегодишно терапевтско искуство во работа со лица во криза да им помогне за нивно информирање за специфичните облици и карактеристики на појавата на семејното насилство, отколку да ги „научи“ да постапуваат поинаку од она што веќе го научиле.

Водичот може да им биде од корист и на други профили, поединци или мултидисциплинарни тимови што вклучуваат: психолози, лекари од општа пракса, стоматолози, дефектолози, педагози, специјалисти од други области, административни работници и сл. - да ги информира за можните форми, содржини и инструменти во помагање и справување со проблемот.

Кому му е наменета помошта?

Помошта е наменета секому што минува низ искуството и (или) страда од последиците на семејното насилство. Кај нас се тоа претежно, иако не исклучиво, жените и децата. За нив советувајќиштето треба да биде безбедно место со атмосфера на прифатеност и почитување, за да ги споделат сопствените искуства на малтретирање. Притоа, терапевтот треба да покаже разбирање за контекстот на случување, кој секогаш ги диктира приоритетите, можностите и стратегиите на дејствување.

Зошто сè уште фокусот е повеќе насочен кон потребите (правата) на жената, отколку на мажите?

И покрај тоа што и мажите ги преживуваат искуствата на семејното насилство, сè уште мнозинството евидентирани „жртви“ на семејно насилство во Македонија се жените. Истражувањата покажуваат дека историјата на насилството на кое се изложени жените трае долго, се повторува повеќепати, а повредите, заканите и застрашувањата често продолжуваат и по завршувањето на врската, неретко и со фатален исход. Жените се најчесто вклучени во грижата и воспитувањето на децата, така што нападот и повредувањето на жената директно ги загрозуваат детскиот опстанок и развој. Сообразно со овие податоци, овој водич е наменет најмногу на потребите на ризичната популација жени и деца во Македонија. Иако во голема мера поаѓа од универзалните човекови права на безбеден, достоинствен и рамноправен живот во заедницата, тој може да се примени и на мажите соочени со злоупотреба во партнерската релација, со еднакво право на почитување и поддршка во процесот на помагање.

И покрај тоа што Водичот најчесто ги има предвид хетеросексуалните партнерски релации, важно е да се нагласи и тоа дека и хомосексуалните партнерства исто така можат да минуваат низ ризични искуства на семејното (партнерско) насилство. Тие заслужуваат еднакво внимание и загриженост и високопрофесионален одговор од страна на службите за помош.

Како се користи водичот?

Според начинот на користење водичот е флексибилна алатка. Терапевтот поаѓа од тоа дека секоја ситуација е единствена и дека покрај општите сознанија и насоки секогаш е потребно да се размислува во рамките на специфичната состојба (актуелна и во минатото) на конкретниот клиент.

Не е задолжително водичот да се следи и да се чита по редослед, иако е добро да се знае целината и с# она што го нуди. Дизајниран е така што може брзо и лесно да понуди информации од помош, особено при првичните контакти со клиентот.

1. ДЕФИНИРАЊЕ И РЕГУЛИРАЊЕ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Насилството во семејството подразбира континуирана примена на физичка и психичка сила насочена од и спрема членовите на семејството, а се манифестира преку телесно повредување, загрозување на односите на доверба како и преку изразување на контрола и моќ врз членовите на семејството. Насилството во семејството може да биде насочено само спрема еден или спрема повеќе негови членови. Тоа се манифестира низ повеќе видови: насилство врз жената - партнерско насилство, кој е и најчест облик на насилство што се сретнува во практиката (најчесто како насилство во бракот); насилство спрема други членови на заедничко домаќинство (најчесто насочено спрема најстарите членови на домаќинството - родителите) и насилство врз децата.

Партнерско насилство е образец на насилно однесување што се користи намерно од страна на едниот партнер за остварување моќ и контрола врз другиот интимен партнер. Тоа може да се случи во актуелната партнерска релација, но често продолжува и во веќе раскинатата врска. Партнерското насилство може да биде присутно и во партнерски односи во формирање (врска).

„Практиката да се користи сила за задоволување на потребите за моќ и контрола со полно право на доминација на машкиот авторитет врз жената се потпира на стандарди и уверувања поврзани со она што во традиционалната култура се сметало за „природна“ хиерархиска поставеност на мажот и жената во семејството.... Воспитувани во тој стил, повеќето мажи се препознаваат како потенцијални агресори во остварувањето на така наученото „право“ и во сопствените партнерски релации“ (Dobash & Dobash, 1979, п. 24).

„Жените се десетпати почести жртви на насилство во семејството од мажите. За овој проблем почнало да се зборува во 70-тите и 80-тите години од минатиот век како за „синдром на претепана жена“ (“battered women syndrom”). Овој поим претрпел критики бидејќи еднострано упатува на жената-жртва на насилство, но не и на мажот-сторител на насилството. Покрај тоа физичкото насилство е само еден вид на насилство во партнерските релации. Се користел и поимот брачно насилство (“marital violence” или “spouse abuse”). Проблемот тука е тоа што упатува само на партнери што се во брак, а насилството еднакво се случува во предбрачни и вонбрачни врски како и по завршување на браковите со развод. Оттука, сè повеќе се користи терминот семејно насилство или насилство во партнерските релации. (Извор: види Ајдуковиќ)“

1.1. Регулација на семејното насилство во македонското законодавство

Нормативното уредување на односите поврзани со семејното насилство во нашата земја е со понов датум - од 2004 година. Карактеристика на постоечките решенија, како во граѓанското така и во казненото законодавство, е нивната усогласеност со меѓународните стандарди и препораки за оваа сфера, кои налагаат воведување сеопфатни законски решенија односно инкриминирање на семејното насилство и воведување привремени мерки за заштита¹ на неговите жртви.

Регулирањето на семејното насилство во нашето позитивно законодавство ја создаде и долгоочекуваната основа за координирање и меѓусебно поврзување на постоечките системи на заштита на жртвите на семејно насилство, кои дотогаш исклучиво функционираа во рамките на невладиниот сектор.

Системот за заштита од семејно насилство во нашата земја го сочинуваат две компоненти: едната од нив е системот што ги обезбедува мерките за заштита, а втората е правниот систем за заштита.

¹ Препорака на Советот на Европа (2002).

Правниот систем за заштита го сочинуваат казненоправниот и граѓанскоправниот систем за заштита. Основна карактеристика на правниот систем за заштита е комплементарноста и неисклучивооста на решенијата што се нудат преку одделните правни системи (казненоправниот и граѓанскоправниот). Ниту еден од овие правни системи нема, ниту пак може да даде потполна заштита на жртвите. Впрочем, поради тоа и меѓународните стандарди пропишале нивна интеракција и неисклучивост.

Казненоправен систем на заштита

Со измените на Кривичниот законик од март 2004 година беше воведена казненоправна заштита на жртвите на семејно насилство. Со нив за првпат се дефинираше семејното насилство и тоа стана предмет на инкриминација преку инкорпорирање соодветни решенија во веќе постоечките кривични дела содржани во овој закон.

Семејното насилство не е предвидено како ЕДНО посебно кривично дело, туку се санкционира преку инкриминарање на негови поединечни облици под постоечките кривични дела. Оттука:

- **Физичкото насилство** се санкционира со кривични дела против животот и телото и тоа: убиство, убиство на миг, телесна повреда и тешка телесна повреда;
- **Психолошкото насилство** се санкционира со кривични дела против слободите и правата на човекот и тоа: присилба, противправно лишување од слобода и загрозување на сигурноста и
- **Сексуалното насилство** се санкционира со кривични дела против половата слобода и половиот морал и тоа: силување, обљуба врз немоќно лице, полов напад врз дете и посредување во вршење на проституција.

Целта на казненоправната заштита е санкционирање на насилното однесување во рамките на семејството односно да се даде на знаење дека таквото однесување е недозволливо и дека ќе биде подложено на соодветни санкции. Со ова, семејното насилство се издигнува на степен на општествено зло кое заслужува официјална реакција.

Граѓанскоправен систем за заштита - привремени мерки за заштита

Законот за семејство предвидува различни видови привремени мерки за заштита, кои овозможуваат задоволување на различни видови потреби за заштита, независно дали се работи за нивно индивидуално или кумулативно изрекување.

Основно е овие привремени мерки за заштита да овозможат непосредна и брза помош на жртвата.

Дел од овие мерки имаат забранувачки карактер (забрануваат определени поведенија кај насилникот), а другите имаат императивен карактер (наредуваат определено поведење кај насилникот).

Привремени мерки за заштита што може да се изречат од страна на судот:	
1. Забрана за заканување со семејно насилство	Се предлага (се изрекува) кога има сознание дека е сторено насилство со закана за семејно насилство и притоа постои реална опасност дека тоа може да се повтори
2. Забрана за малтретирање, вознемирување, телефонирање, контактирање или комуницирање на друг начин	Се предлага (се изрекува) кога има сознание дека извршителот семејното насилство го сторил со малтретирање, вознемирување, телефонирање, контактирање или на друг начин комуницирање и постои опасност истото да го повтори

3. Забрана за приближување до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место што редовно го посетува друг член од семејството	Се предлага (се изрекува) забрана за приближување на извршителот на семејно насилство до лицето-жртва на семејно насилство, кога има сознание дека постои реална опасност извршителот на семејното насилството да го повтори семејното насилство.
4. Отстранување од домот без оглед на сопственоста до донесување конечна одлука од судот	Се предлага (се изрекува) ако постои опасност дека без изрекување на оваа мерка извршителот повторно ќе стори насилство.
5. Забрана за поседување огнено оружје или негово одземање	Се предлага (се изрекува) кога има сознание дека извршителот на семејно насилство има огнено или друго оружје, заради заштита на сигурноста на лицето-жртва на семејно насилство.
6. Задолжување за враќање на предметите потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството	Се предлага (се изрекува) во случај кога жртвата на семејно насилство и членовите на семејството треба да ги земат личните предмети, исправи, облека, парите и други неопходни предмети од станот, куќата или друг станбен простор.
7. Задолжително издржување на семејството	Се предлага (се изрекува) во случај кога лицето-жртва на семејно насилство и членовите на семејството немаат приходи за издржување и остварување на нивните секојдневни потреби.
8. Посетување соодветно советувајште	Се предлага (се изрекува) на извршителот на семејно насилство со цел спречување односно отстранување на насилничкото однесување или ако постои опасност тој да го повтори насилството.
9. Задолжително лекување на зависност од алкохол или од други психотропни супстанции или на некое заболување	Се предлага (се изрекува) на лице што извршило семејно насилство под дејство на алкохол, други психотропни супстанции или има некое заболување, со цел да се отстрани насилничкото однесување и ако постои опасност поради овие причини повторно да стори насилство.
10. Надоместување на медицински и други трошоци настанати од семејното насилство	Се предлага (се изрекува) на извршителот на семејно насилство кога како резултат на насилството за жртвата настанале медицински и други трошоци од претрпената повреда или штета
11. Изрекување на која било друга мерка што судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството	Се предлагаат (се изрекуваат) други привремени мерки за заштита зависно од состојбата и потребите на лицето-жртва на семејно насилство, со цел за остварување на сигурност и подобрување на состојбата на жртвата и другите членови на семејството. Главно се однесуваат на заштита на заеднички имот како: <ul style="list-style-type: none"> - враќање на други предмети што не се лични; - забрана за отуѓување на предмети и имот и - блокирање сметка, штедни книшки и др. Оневозможување пристап во деловни простории и итн.

1.2. Мерки за заштита на жртвите на семејно насилство во нашето законодавство и потребата од специфична стручна помош и третман во соодветно советувањето

Мерките за заштита се преземаат по пријавувањето односно по добивањето на сознанија за сторено семејно насилство. Имено, по првичниот прием, стручниот третман и проценката на потребите за заштита на жртвата и семејството, се определува најдобриот облик за соодветна заштита.

Основна цел на мерките за заштита на жртвите на семејно насилство е на жртвата да ѝ се обезбеди непосредна помош и поддршка во зачувувањето на нејзиниот физички и психолошки интегритет, соодветно на потребите на жртвата.

Подолу се наведени мерките за заштита предвидени во семејното законодавство:

Мерки за заштита на жртвата на семејно насилство
1. Обезбедување нужно сместување за лицето-жртва на насилство, кое може да трае најмногу 3 месеци, со можност за продолжување за уште 3 месеци (по исклучок тоа може да се продолжи уште шест месеци)
2. Обезбедување соодветна здравствена заштита
3. Обезбедување соодветна психосоцијална интервенција и третман
4. Упатување во соодветно советувањето
5. Доколку во семејството има дете на редовно школување, помагање за продолжување на редовното образование
6. Известување на органот за прогон
7. Давање секаков вид правна помош и застапување
8. Поведување постапка пред надлежниот суд
9. По потреба поднесување барање до судот за изречување на привремена мерка за заштита
10. Преземање други мерки за кои ќе се оцени дека се неопходни за решавање на проблемот.

Една од мерките за заштита на жртвите на семејно насилство е нејзино упатување во соодветно советувањето. До подготовка на овој Водич и отворањето на првото специјализирано Психолошко советувањето од страна на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ, уредено беше само определувањето на оваа мерка за заштита и начинот на нејзино спроведување со Правилникот² за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки за заштита.

² Резултат на проектот за унифицирање на позитивните практики на постапување во случаите на семејно насилство, спроведен од страна на Акција Здруженска и ЕСЕ во периодот 2005 - 2008 г.

2. РАЗБИРАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ

2.1. Факти за семејното насилство

Семејното насилство претставува злоупотреба на моќта во односите засновани на нееднаквост во рамките на една семејна заедница и се определува како збир на однесувања со цел да се воспостави контрола врз другите преку примена на сила, застрашување и манипулирање.

Тоа не е нова појава и веројатно постои отсекогаш. Клиничките искуства и емпириските истражувања укажуваат дека семејството како темелна единица на општеството не е само поддржувачко опкружување што овозможува емоционална, социјална и материјална поддршка на нејзините членови, туку може да биде и насилно опкружување во кое најбрутално се кршат темелните човекови права.

Со истражувањата се утврдени неколку неспорни факти:

- Поединецот може да биде изложен на насилство во семејството во текот на целиот свој живот, од детството до длабоката старост. Најчести жртви на семејното насилство се жените, па потоа следат децата и старите лица;

- Насилството во семејството вклучува широк опсег на загрозувачки однесувања што еден член од семејството ги користи за да воспостави моќ и контрола врз друг член во семејството или за да задоволи некои свои потреби на сметка на другиот;

- Последиците од изложеноста на насилство се многубројни и битно влијаат на менталното здравје на оние што се изложени директно, но и на оние што се набљудувачи на насилството. Најчести последици се: ниско самопочитување, напнатост, депресивност, агресивност, обиди за самоубиство, зависност, нестабилност во партнерските релации како и намалено работно функционирање и др.;

- Семејното насилство може да се објасни единствено преку интерактивно дејствување на поголем број фактори што се групираат на три нивоа: индивидуални карактеристики, карактеристики на семејството и карактеристики на пошироката општествена заедница;

- Постои јасна поврзаност помеѓу појавата на насилство во семејството и присуството на насилство во општеството, вклучувајќи го и насилството прикажувано во медиумите;

- Постои меѓугенерациски пренос на насилство во семејството. Интензитетот на насилство доживеано во детството придонесува за развивањето и употребата на насилството во подоцнежните години.

Поради сево ова семејното насилство не може да се смета за „приватен семеен проблем“, туку претставува сериозен проблем на општеството, кој бара интервенција од заедницата и од професионалните служби.

Митови и факти за насилството врз жената

Кога луѓето не располагаат со факти за определена појава, настанува специфичен облик на уверување - мит. Тие овозможуваат соодветни, но поедноставени објаснувања на сложени социјални појави, кои кога се повторуваат доволно често, стануваат „општоприфатена мудрост“ и добиваат карактер на добро втемелени факти.

Семејното насилство, особено насилството врз жените, го следат бројни митови што се темелат на уверувањето дека такви работи им се случуваат на другите.

Тешко е да се променат бидејќи, се чини, содржат зрнце вистина. Обезбедувањето на вистински информации за тоа што е а што не е вистина е важен дел од јавното дејствување во борбата против семејното насилство.

Се издвојуваат неколку заеднички карактеристики за сите митови за кои се смета дека го помагаат нивното создавање и одржување:

- Намалување на значењето на проблемот, одрекување на општествената одговорност;
- Префрлање на одговорноста на самата жртва;
- Изноаѓање надворешни причини со кои се објаснува насилното однесување на мажите и
- Прифаќање на состојбите, неверување во можноста за промена.

Ова се најчести митови карактеристични за нашето културно опкружување:

Мит: Жртвата го предизвикува насилството. Жртвата „сама си го барала“ насилството.

ФАКТ: НАСИЛНИКОТ ГО ПРЕДИЗВИКУВА НАСИЛСТВОТО. НАСИЛНИКОТ Е ОДГОВОРЕН ЗА СВОИТЕ ПОСТАПКИ.

Мит: Жртвата ужива во насилството. Во спротивно таа би го напуштила насилникот.

ФАКТ: НИКОЈ НЕ УЖИВА КОГА Е МАЛТРЕТИРАН.

Мит: Насилството во семејството и помеѓу партнерите е приватна работа.

ФАКТ: СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО Е СЕРИОЗЕН ОПШТЕСТВЕН ПРОБЛЕМ.

Мит: Ако жртвата го напушти насилникот, насилството ќе престане.

ФАКТ: ПОВЕЌЕТО ОД ЖРТВИТЕ СЕ ВО ПОГОЛЕМА ОПАСНОСТ ОТКАКО ЌЕ ГО НАПУШТАТ НАСИЛНИКОТ.

Мит: Застапеноста на семејното насилство е претерано нагласена, тоа и не е толку голем проблем.

ФАКТ: БЕЗ ОГЛЕД НА СТАТИСТИЧКИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ, СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО Е СЕРИОЗЕН ОПШТЕСТВЕН ПРОБЛЕМ.

Мит: Алкохолот и злоупотребата на дрога се најчести причини за насилство.

ФАКТ: ГЕНЕРАЛНО ГЛЕДАНО, АЛКОХОЛОТ И ДРОГАТА НЕ СЕ ПРИЧИНИ ЗА НАСИЛНИЧКО ОДНЕСУВАЊЕ.

Мит: Семејното насилство се случува само во општествените слоеви со пониско социјално, економско и образовно ниво.

ФАКТ: СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО СЕ СЛУЧУВА ВО СИТЕ СЛОЕВИ.

Мит: Жените се исто толку насилни како и мажите.

ФАКТ: МАЖИТЕ СЕ ЗНАЧИТЕЛНО ПОЧЕСТО СТОРИТЕЛИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО.

Мит: Жртвите одбираат насилни партнери, дури и кога жената ќе го напушти насилникот, ќе најде нов партнер кој повторно ќе ја тепа.
ФАКТ: ИАКО ДЕЛ ОД ЖЕНИТЕ ПОВТОРНО НАОЃААТ НАСИЛЕН ПАРТНЕР, СЕПАК ТИЕ НЕ БАРААТ НАСИЛЕН ОДНОС.

Мит: Физичкиот напад е изолиран настан и веројатноста од негово повторување е многу мала.
ФАКТ: ФИЗИЧКОТО НАСИЛСТВО Е ДЕЛ ОД СЛОЖЕНИОТ ОБРАЗЕЦ НА МОЌ И КОНТРОЛА ВО ПАРТНЕРСКИТЕ ОДНОСИ.

Мит: Насилството помеѓу партнерите најчесто се сведува на мало „поттурнување“.
ФАКТ: НАСИЛСТВОТО ПОМЕЃУ ПАРТНЕРИТЕ ВКЛУЧУВА РАЗНИ ФОРМИ НА ФИЗИЧКО ЗАГРОЗУВАЊЕ.

Мит: Ако мажот ја тепа жената, мора да е душевно болен.
ФАКТ: ДУШЕВНАТА БОЛЕСТ НЕ Е ПРЕДУСЛОВ ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО.

Мит: Мажот што само се заканува дека ќе ја повреди својата жена, не е насилник.
ФАКТ: ЗАКАНАТА ПРЕТСТАВУВА СПЕЦИФИЧЕН ОБЛИК НА МАЛТРЕТИРАЊЕ.

Мит: Мажите што се насилници не можат да си помогнат.
ФАКТ: МАЖИТЕ МОЖАТ ДА ГО ПРОМЕНАТ СВОЕТО НАСИЛНО ПОВЕДЕНИЕ.

Мит: Брачните тепачки не се сериозна работа, тие се случуваат во секој брак.
ФАКТ: БРАЧНИТЕ ТЕПАЧКИ СЕ СЕРИОЗНИ И БАРААТ СЕРИОЗНО ВНИМАНИЕ НА ОПШТЕСТВОТО.

Мит: На децата им е неопходен таткото иако тој е насилник. Жената за доброто на децата треба да остане со насилниот партнер.
ФАКТ: РАСТЕЊЕТО НА ДЕЦАТА ВО ТАКВА СРЕДИНА ГИ УЧИ И ТИЕ ДА БИДАТ НАСИЛНИ.

Мит: Насилството и љубовта не одат заедно.
ФАКТ: ЉУБОВТА НЕ ГО ИСКЛУЧУВА НАСИЛСТВОТО.

2. 2. Облици на семејно насилство

За семејното насилство специфичен е континуитетот на инцидентите што вообичаено се случуваат според определен образец.

Притоа, тие не се ограничени само на физички напади, туку најчесто се комбинација од три основни форми на изразување и тоа:

Психолошкото насилство е манифестирано низ неколку конкретни однесувања и тоа: контрола, изолација, љубомора и предизвикување емоционални страдања на жената, заплашување, заканување дека ќе ја повреди неа или блиски луѓе, спречување да работи надвор од домот, омаловажување или понижување пред другите, барање дозвола за здравствена заштита, инсистирање да знае каде е и со кого цело време и сл.

Економското насилство како една од формите на психолошко насилство најчесто се манифестира преку скратување и (или) одземање на финансиските средства, неплаќање алиментација како и преку сите други облици на одземање на средствата за живот.

Физичкото насилство се манифестира преку употреба на физичка сила или, пак, закана дека таа ќе биде употребена врз жената од страна на нејзиниот брачен (сегашен или поранешен) сопруг или вонбрачен партнер или од друг полнолетен член од нејзиното домаќинство. Сите типови на физичкото насилство што вклучуваат туркање, удирање шлаканици, кубење коса, удирање, клоцање или напад со фрлање предмети, нанесување повреди со најразлични видови оружје, нанесување изгореници итн. можат да резултираат со мали или сериозни повреди. Физичкото насилство може да оди и до обид за убиство или до убиство.

Сексуалното насилство се манифестира низ неколку конкретни однесувања: силување, несакан сексуален однос, понижувачки сексуален однос, присила на гледање порнографски филмови и подведување.

2.3. Динамика на семејното насилство

Поединечните акти на насилство врз жената не се изолирани и случајни настани на губење контрола. Напротив, тие епизоди се дел од сложен, континуиран образец на однесувања, во кој насилството е составен дел на динамиката на релациите.

Малтретирачкиот однос е примарно обележан со моќ и контрола. Насилните партнери сметаат дека имаат право на потполна моќ врз жената, при што начините на постигнување моќ и контрола се претходно опишани.

Сосема спротивно, ненасилните релации претставуваат почитување, доверба, поддршка, искреност, партнерство и одговорно родителство.

Со текот на времето насилството не се намалува. Напротив, станува сè почесто и побрутално. Насилството и малтретирањето можат да почне со развојот на врската, по стапувањето во брак, по раѓањето на првото дете или дури по неколку години заеднички живот.

Насилниците што еднаш извршуваат насилство врз жртвите, најчесто така и продолжуваат. Доколку нивното насилно однесување не предизвика за нив негативни последици, насилството, неговата зачестеност и интензитет ќе се засилуваат. Во случаите на долготрајно семејно насилство се забележува дека постои циклус од три фази, кои се разликуваат во траењето и интензитетот на насилството.

Циклус на семејното насилство

Прва фаза: Растечка напнатост

Напнатоста меѓу партнерите расте и жената е свесна дека нападот е неизбежен. Оваа фаза ја карактеризира појава на помали инциденти и обиди на жената да ја смири ситуацијата.

Втора фаза: експлозија (настанување) на насилство

За време на насилството, чие траење може да биде различно, доаѓа до неконтролирано ослободување на напнатоста акумулирана во првата фаза. Потоа кај жената се јавуваат шок, негација и неверување. Таа обично во оваа фаза не бара помош, освен ако не е тешко повредена и вообичаено се враќа кај партнерот веднаш по примената помош.

Трета фаза: Жалење и извинување

Дел од насилниците во оваа фаза покажува згрозување и каење поради своите постапки. Често своето однесување го оправдуваат со нервоза поради работата, пиенето, однесувањето на децата и сл. Подготвени се да се заколнат дека насилството нема никогаш да се повтори.

2. 4. Карактеристики на жртвите и сторителите на семејно насилство

Малтретираните жртви и насилниците ги карактеризираат низа заеднички обележја. Врз основа на разни истражувања, утврдени се повеќе од триесетина вакви карактеристики.

Карактеристики на жени-жртви на насилство

1. Тие имаат ниско ниво на самопочитување со потценување на сопствените способности да преземат нешто;
2. Веруваат во сите митови за насилните односи;
3. Ги прифаќаат традиционални ставови за родовите улоги во семејството;
4. Веруваат дека можат да го спречат бесот на малтретирачот и ја прифаќаат одговорноста за неговите постапки;
5. Манифестираат сериозни стресни реакции и психосоматски тешкотии;
6. Го користат сексуалниот однос како начин на воспоставување блискост;
7. Веруваат дека никој не може да им помогне во решавањето на тешката ситуација;
8. Долготрајно трпат и поднесуваат страдање, фрустрираност, пасивно го прифаќаат однесувањето на насилникот со насочување на лутината кон себе;
9. Показуваат неограничена трпеливост во очекување „волшебна комбинација“ за решавање на проблемите во бракот и насилството;
10. Постепено социјално се изолираат, вклучувајќи губење на контактите со семејството и пријателите;
11. Безуспешни се во уверувањето на партнерот за својата лојалност и немоќни пред обвинувањата дека се однесуваат „заводливо“;
12. Постепено го губат чувството за сопствените граници, неспособни се за процена на заканата, ја прифаќаат вината;
13. Веруваат дека привременото прифаќање на насилството води до долготрајно решавање на проблемот;
14. Имаат историја на малтретирање во семејството, како сведоци или како директни жртви;
15. Учествуваат во воспоставување на хиерархија при одредувањето кое ниво на насилство е прифатливото за одредени нејзини „пропусти“;
16. Често размислуваат за самоубиство, имаат историја на обиди за самоубиство, чести желби партнерот да е мртов, изложеност на убиство во самоодбрана и
17. Прифаќаат децата да се заложници на односите, имаат чувство на немоќ да ги заштитат децата

Карактеристики на мажи сторители на насилство

1. Ниско ниво на самопочитување;
2. Веруваат во сите митови за насилните односи;
3. Застапници се на традиционални ставови за машката супериорност и на стереотипниот поглед на машката улога во семејството;
4. Ги обвинуваат другите за сопственото однесување;
5. Показуваат сериозни стресни реакции, начин на соочување со стресот им се користењето алкохол и насилството;
6. Често го користат сексуалното насилство;
7. Веруваат дека поради насилството што го вршат не треба да трпат никакви негативни последици;
8. Имаат слаба контрола на импулсите, низок праг на фрустрација, експлозивен и непредвидлив темперамент, лесно „влегуваат“ во бес, постојано ја изразуваат, но и ја прикриваат лутината;
9. Имаат слаба способност за одложување на задоволството, силно се ориентирани на „сега“;

10. Контактот со партнерот го опишуваат како најблизок од кога и да е, остануваат во контакт со своето семејство;
11. Нагласено се љубоморни, контролирачки настроени со чести обвинувања за неверство, нагласен страв од отфрлање или „неверство“;
12. Не прифаќаат одговорност за брачните, семејните или работните неуспеси и за своето насилно однесување, немаат чувство на вина;
13. Веруваат дека заканувачкото однесување го зачувува семејството и дека тоа го прават за доброто на семејството;
14. Имаат историја на насилство во семејството, како деца биле сведоци на насилството на татковците или и самите биле жртви;
15. Учествуваат во воспоставувањето на хиерархијата на насилството;
16. Воспоставуваат контрола врз партнерката со закани за самоубиство кога таа ќе се обиде да ги напушти и
17. Често ги користат децата како заложници и начин на контрола во врската

Жртвите на семејно насилство и насилниците „споделуваат“ многу заеднички обележја - од ниско самопочитување до низа ирационални уверувања. Нагласувањето на овие сличности не е со цел да се намали одговорноста на сторителите на семејно насилство; тоа е со цел општественото дејствување да го насочи не само кон жртвата туку и кон малтретирачите, кон нивно поттикнување да ја преземат одговорноста за своето однесување и да усвојат ненасилни начини на изразување на емоциите и покажување на сопствената моќ. За таа цел постојат посебно дизајнирани програми за промена на насилното однесување на насилниците.

2. 5. Разбирање на жртвите на семејно насилство

Ставови на жртвата спрема насилството

Ставовите на жените спрема насилството во семејството се препознаваат според начинот на нивното однесување, кое може да се манифестира преку:

Негирање на проблемот - сметаат дека не постои проблем, па оттаму и не треба да се бара решение. Жените што го одбираат овој приод често развиваат навики што можат негативно да се одразат по нивното здравје како што се: прекумерно земање лекови (особено седативи), прекумерно конзумирање алкохол, пушење, прекумерно или недоволно земање храна.

Преобликување на проблемот - вклучува очекувања дека „ќе биде подобро“, бидејќи постојат љубов, заеднички живот, деца и сл.

Самообвинување и барање оправдувања - еден дел од жените што секојдневно трпат насилство, подготвени се да го „оправдаат“ насилството на партнерот со изјави од типот: „Можеби самата предизвикувам неволи“, „Тој има таков табиет“, „Прекрасен е кога не пие“, „Само да му покажам колку го сакам, ќе престане да ме тепа“.

Самоконтрола и контрола на другите - со цел да се прилагоди на постоечката состојба, жените често заземаат став дека насилникот е „предизвикан“, па затоа внимателно одбираат постапки и зборови во комуникацијата. Често тоа се однесува и на децата, кои „треба да се тивки додека таткото спие“ и сл.

Барање социјална поддршка - некои жени бараат поддршка во кризни ситуации и тоа повеќе од роднини и пријатели, отколку од професионалните служби како што се центрите за социјална работа или здравствените институции.

Активно решавање на проблемот - некои жени во својата прилагоденост на секојдневната состојба на насилство наоѓаат и имаат „скриено“ решение, кое ќе им помогне во кризна ситуација. Најчесто тоа е план каде и како да се оди ако ситуацијата стане опасна, ако насилникот ја загуби контролата или ако дотогашните однесувања не дадат резултати.

Механизми на преживување

Жените изложени на насилство во семејството развиваат различни механизми на одбрана и секојдневно преживување. Тие претставуваат нивни начин на решавање на проблемот.

Така тие ги развиваат следните механизми:

Развивање одредена симпатија кон насилникот, негово заштитување или оправдување на неговото однесување. На луѓето „однадвор“ им тешко е да го разберат ваквото однесување и причините поради кои жените не дозволуваат на другите да „го пикаат носот во туѓи лични работи“.

Развивање крајна пасивност, при што на секое барање на насилникот се одговара веднаш, без протест. Ова ги вклучува и опоменувањата на децата да не предизвикуваат агресија („тишина додека тато спие“) или нивно повикување да го слушаат, бидејќи така е обезбедена нивната сигурност.

Функционирање како автомат, без самостојност во доживувањата, размислувањата или активностите. Таа себеси се доживува како средиште околу кое се задоволуваат барањата и потребите на насилникот.

Малтретирање на децата како израз на личната немоќ да се спротивстават на насилникот, кој најчесто е посилен. На децата е можно „да се истури“ наталожениот бес.

Користење секундарна добивка, правење дополнителни отстапки во други подрачја на семејниот живот, на пр. емпатија од поширокото семејство, изговори, каење и подароци од насилникот по малтретирањето и сл.

Зошто жртвата останува во насилната врска, зошто не ја напушти?

Поаѓајќи од претпоставката дека жртвата е возрасна личност и има барем теоретски можност да го напушти насилникот, важно е да се разберат емоционалните, менталните, практичните и економските причини поради кои таа не ја напушта насилната средина.

Помеѓу причините поради кои таа не ја напушта насилната средина се и:

- љубовта кон насилникот;
- верувањето дека насилството е знак на љубов;
- збунетоста како нејзиниот партнер ја искажува љубовта;
- верувањето на насилникот кога ќе каже дека тоа нема да се случи повторно;
- надежта дека насилникот ќе се смени;
- убеденоста дека врската вреди да се продолжи поради фазата на „медениот месец“ од кругот на насилството;
- немањето желба да се предизвика „растурање“ на семејството;
- верувањето дека насилен сопруг (татко) е подобар отколку да се нема сопруг (татко);
- срамот од признанието дека е малтретирана;
- немањето засолниште;
- незнаењето каде да побара помош и
- неверувањето во одговорот на полицијата на семејното насилство.

Жртвата исто така може да се плаши да замине бидејќи:

- се плаши од последиците по обидот да замине: зголемено насилство ако не успее во обидот или ако се обрати за помош;
- се плаши дека ќе стане бездомник;
- страхува дека ќе ги загуби децата и
- страхува од тоа што би можеле да помислат нејзините пријатели и семејството.

Жртвата може да е финансиски зависна од насилникот поради фактот дека:

- тој ја контролира нејзината заработувачка;
- таа е принудена да работи дома и да ги одгледува децата и поради тоа не е во можност да бара работа што би ѝ обезбедила слобода да бара независен живот за себе и за децата;
- нејзиниот придонес за семејниот буџет не е признат од насилникот;
- нема стекнато соодветен степен на образование за наоѓање на работа;
- нема работно искуство и
- имотот е на име на насилникот, а таа нема доволно средства за поведување судска постапка

Во случај жртвата да е изложена на насилство подолго време, таа можеби:

- го рационализира однесувањето на насилникот;
- се обвинува себеси дека таа го провоцира (постојано ѝ било кажувано дека насилството е нејзина вина);
- верува дека таа заслужува да биде повредувана;
- во состојба е на ментална и физичка исцрпеност за да преземе каков било чекор;
- нема доверба во себе и во своите способности да преземе акција и
- има чувство дека обидот да замине ќе биде бескорисен бидејќи насилникот е пресилен.

Дури и во ситуации кога жртвата ќе го напушти насилникот (насилната средина), може да се случи таа повторно да се врати кај него, бидејќи:

- не добила доволно практична и емоционална поддршка;
- на децата им недостасува таткото;
- таа е несигурна и
- насилникот ја убедил да се врати.

2. 6. Последици од семејното насилство

Психолошки последици од насилството

Семејното насилство како и секое друго доживување на насилство може да има исклучително штетни психолошки последици за жртвата. Најчести знаци што укажуваат на можно малтретирање се:

- напнатост, немир, чувство на слабост;
- доживување на страв (за себе, за својот живот, за животот на саканите луѓе);
- чувство на срам;
- чувство на вина;
- самозапоставување;
- губење самодоверба;
- невротски реакции (депресивност, анксиозност, напади на паника);
- нарушувања на спиењето (несоница, ноќни кошмари);
- нарушувања во исхраната (анорексија, булимија, дехидрираност);
- злоупотреба на алкохол и дроги;
- проблеми со концентрацијата;
- дезориентираност и чувство на расеаност;

- недостаток на толеранција и трпеливост;
- агресивно однесување спрема себе и спрема другите;
- обиди за суицид и
- посттрауматско стресно нарушување.

Физички последици од насилството

Покрај емоционалните реакции и последици од доживеаното насилство, жртвите често имаат последици врз телесното здравје:

- физички повреди (скршеници, изгореници, исеченици, контузии и сл.);
- психосоматски заболувања;
- лишување од живот;
- спонтани абортуси;
- несакана бременост и
- сексуално преносливи болести.

3. ВЛИЈАНИЕ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА

3.1. Децата како сведоци на континуирано насилство во семејството

Децата што растат во семејства во кои се случува семејно насилство секогаш се жртви без оглед дали биле директно изложени на насилство или биле сведоци на континуирано насилничко однесување. Изложеноста на насилството што се одвива помеѓу родителите, директно влијае на развојот на детето и се рефлектира преку низа непосредни и долгорочни последици и тешкотии во животното прилагодување на детето. Најчести непосредни последици се анксиозноста и депресивноста, тешкотии во текот на школувањето, агресивност, кражби, злоупотреба на дроги, ниско самопочитување. Кај овие деца, значително почесто се присутни психосоматски и соматски тешкотии: главоболки, мокрење во кревет, различни инфекции и сл., кои неретко доведуваат до хоспитализација.

Ефектите од изложеноста на насилство се менуваат во зависност од возраста на детето. Кога детето е сведок на малтретирање на мајката, тоа има намалено чувство за сопствената вредност, анксиозно е и уплашено, а светот го доживува како несигурно и непријателско место.

Во зависност од возраста и степенот на развој, децата на различен начин се соочуваат со насилството³:

- I. Децата на претшколска возраст не умеат детално вербално да го опишат насилството на кое биле сведоци, поради што кај нив треба да се внимава на други знаци/манифестации, како што се:
  - телесни симптоми (болки во стомакот, главоболки);
  - нагласена вознемиреност во ситуации на разделување од мајката;
  - мокрење во кревет несоодветно за возраста;
  - нарушување на спиењето (несоница, зголемен страв од темница, отпор да се оди на спиење);
  - забавен телесен развој;
  - повлеченост;
  - недостаток на доверба во возрасните;
  - страв од одредена личност или одреден пол;
  - автодеструктивно однесување и агресивност;
  - во интеракциите доминира темата на моќ и контрола;
  - претерана услужливост и желба да се угодува и
  - страв од добронамерен допир и негово одбивање.

- II. Децата на школска возраст во зависност од степенот и зачестеноста на насилството на кое биле сведоци како и во зависност од нивната позиција во семејството, можат да манифестираат:
  - постојани жалби за телесни болки;
  - однесувања за кои се бара одобрување;
  - повлеченост, пасивност, потполна послушност;
  - ниска толеранција на фрустрации или бесконечна трпеливост;
  - пречесто дејствување како „мајкин мал помошник“ или „помошник на наставникот“;
  - испади на бес;

³ Mullender, A. & Morley, R. (1994) (eds) Children Living Through Domestic Violence: Putting Men's Abuse of Women on the Child Care Agenda, London.

- зачестени расправи со браќата (сестрите) или врсниците во училиште и
  - агресивно малтретирање на други деца.
- III. Децата изложени на насилство можат да манифестираат и крајно спротивни однесувања. Некои од нив можат да имаат одлични постигнувања на училиште, перфекционистички стандарди (развиени како последица на стравот од неуспех), претерана одговорност („стар-мали“ деца) - овие карактеристики најчесто се забележуваат кај најстарото дете во семејството. Од друга страна, во исти околности, некои деца може да покажуваат сосема спротивни однесувања како: периоди на нарушување во концентрацијата и слаб успех на училиште, несмасност, наклонетост кон незгоди и повреди, покажување страв од одење на училиште и развивање слика за себе како неуспешни ученици.
- IV. Во адолесценцијата, најчести последици како и знаци на изложеност на насилство помеѓу родителите се:
- бегство во дрога или алкохол;
  - бегање од дома (или поминување многу малку време во домот);
  - суицидални мисли или обиди;
  - хомицидални мисли или обиди;
  - криминални дела, кражби или продавање дрога;
  - песимизам во поглед на задоволување на базичните потреби за сигурност, љубов и припаѓање;
  - ниско самопочитување;
  - тешкотии во релациите со врсниците;
  - намалено сочувствување со жртви;
  - тешкотии во когнитивното и училишното функционирање и
  - бегство во рана бременост.

Доживувањето на насилство во детството често придонесува за насилничко однесување во возрасниот период. Децата што биле сведоци на насилство помеѓу родителите, кога ќе пораснат почесто се насилни кон своите партнери или кон сопствените деца. Освен тоа, изложеноста на насилство во семејството има големо влијание на развојот на родовиот идентитет, при што момчињата лесно се идентификуваат со улогата на насилник, а девојчињата со улогата на жртви.

Изложеноста на насилство врз мајката влијае и на развивање различни уверувања што придонесуваат за пренесување на насилството од генерација на генерација.

Утврдено е дека детето што е сведок на малтретирање врз мајката или друга значајна женска личност (баба, тетка, маќеа), најверојатно ќе смета дека:

- прифатливо е мажите да ги удираат жените;
- насилството е делотворен начин за решавање на проблемите;
- во ред е да се удри некој ако си лут или вознемирен;
- нерамноправноста во односите е нормална - машките се јаки и имаат моќ и контрола врз жените, кои се слаби;
- негативните последици од насилството се мали или не постојат;
- тоа (детето) е одговорно за малтретирањето и треба да се чувствува виновно и
- тоа е одговорно да го сопре малтретирањето со тоа што ќе ја „заштити“ мајката или ќе му се „спротивстави“ на таткото.

Како да се прекине меѓугенерациското пренесување на насилството?

Во целост гледано, податоците упатуваат на заклучок дека децата што растат во насилно семејно опкружување се изложени на ризик и тие насилно да се однесуваат. Виктимизацијата во детството го зголемува ризикот од малтретирање на сопствените деца.

Постојат повеќе фактори од потесното и поширокото опкружување на личноста малтретирана во детството, кои можат да придонесат за прекинување или продолжување на меѓугенерациската верига на малтретирање. За прекинување на меѓугенерациската верига на малтретирање придонесуваат: поддржувачки брачен партнер, економска сигурност во семејството, припадност на верските заедници, помалку стресни доживувања во животот како и користење на советување или психотерапија.

Всушност, неопходно е менување на пошироките општествени норми, кои придонесуваат за продолжување или прекинување на насилството во семејството. Оттаму, промените во законската регулатива, со кои јасно се истакнува забраната за насилничко однесување во семејството и општествената непожелност на насилството, можат позитивно да дејствуваат на менувањето на нормите во поширокото опкружување, особено доколку почне системско користење на постоечките механизми на реакција во случаи кога се кршат законските одредби.

3.2. Ефикасно помагање на децата изложени на семејно насилство

Советувалиштето може да има и **посебна програма за индивидуално и групно советување на деца сведоци на семејно насилство**. Преку ова програма на децата им се овозможува да научат што е семејното насилство, дека не се единствените што имале такво искуство и што е најважно, да научат дека тие не се виновни за она што им се случува во домот.

Програмата треба да обезбеди помош на децата во насока на градење на самопочитта и да научат здрави начини за справување со доживеаното искуство.

Преку темите што се предмет на работа на сесиите се поттикнува препознавање на чувствата како и учење на соодветни вештини за справување со нив.

За да се овозможи успешно помагање и зајакнување на децата што биле сведоци на семејно насилство потребно е:

- да им се обезбеди простор во кој ќе се чувствуваат безбедно да зборуваат за тоа што им се случило. Помалите деца често имаат тешкотии во вербалното изразување на емоциите, поради што најчесто цртежот е облик што им се нуди за полесна експресија. Детето не смее да се присилува да зборува, тоа ќе го направи тоа, но во време кое нему ќе му одговара. Потребно е да се креира атмосфера на доверба во која детето со текот на времето ќе си дозволи да ги изрази емоциите;
- не треба да се даваат ветувања дека „ќе се чува тајна“ за она што детето ќе го каже, бидејќи може да се случи детето и самото да било изложено на насилство и тогаш „тајната“ не смее да се чува. Наместо тоа, на детето му се кажува дека со терапевтот е сигурно и дека ако има нешто за што сака да зборува, терапевтот ќе може да му помогне;
- на детето му се кажува дека тоа не е виновно за случувањето на семејното насилство;
- доколку детето покажува насилно однесување, многу е важно терапевтот да заземе став против насилството, во сите можни облици и форми. Треба да се има предвид дека повеќето деца што страдаат од пост-трауматско стресно нарушување ќе имаат изливи на неконтролирана агресија, и оттука, нивното „насилство“ не е знак дека и „тие се насилни како нивните татковци“. Во такви случаи, потребно е на детето да му се овозможи простор да ги изрази својата лутина и други чувства на безбеден начин. На овие деца не им е потребно да се „дисциплинираат“, туку имаат потреба да бидат разбрани;
- потребно е на детето да му се остави одредено време за отворено споделување на искуството, имајќи предвид дека неговата доверба е сериозно нарушена поради случувањата во домот и
- исто така, терапевтот треба да умее да препознае кога на некое дете што било сведок на семејно насилство му е потребна помош од други професионалци и да му ја овозможи таквата помош.

4. ПСИХОЛОШКАТА ПОМОШ И ПОДДРШКА КАКО НАЧИН ЗА СПРАВУВАЊЕ СО СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

4.1. Психолошкото советување

Советувалиштето за жртви на семејно насилство треба да претставува безбедно место за разговор каде што се овозможува стекнување вештини и знаења за подобрување на самопочитта, самоопределеноста и безбедноста, место каде што може да се научи да се живее активно, одговорно и достоинствено во интимната партнерска релација.

Дефинирање на советувањето:

Советувањето може да се дефинира како: релативно краткотраен, интерперсонален и на теорија заснован процес на помагање на клиенти што се базично, психолошки здрави личности, да совладаат одредени развојни или ситуациски проблем.

Советувањето е помагање на луѓето да си помогнат самите себеси.

(The Skilled Helper Model, Skills, and Methods for Effective Helping by Gerard Egan, 1982)

Психолошкото советување за помош и поддршка на жртвите на семејно (партнерско) насилство треба да нуди повеќе видови помош и тоа во домените на превенција, советување и кризна или посттравматска интервенција. Независно од природата на помошта, нејзините основни цели се:

- Информирање за природата и потеклото на семејното насилство, за човековите права, за можностите за справување и излегување од кругот на насилството и
- Враќање на чувството на безбедност, самопочитување и зајакнување на клиентот (жртва на насилството) да го истражи и да го разбере својот проблем, да направи здрави избори, и да опстои на одлуката за промени.

Психолошкото советување нуди повеќе видови помош:

1. Превентивна интервенција

2. Психолошка помош (советување) за зајакнување и напуштање на кругот на насилството - во зависност од природата, текот и интензитетот на насилството, најчести форми на психолошка помош во овие рамки се:

- **Примарна психолошка помош;**
- **Итна интервенција за заштита од насилството;**
- **Психолошка помош и поддршка и**
- **Кризна (посттравматска) интервенција.**

Формите на работа на психолошкото советување се: индивидуално и групно советување, при што групното советување е повеќе насочено кон реализација на превентивните (информативни) и психо-едукативни програми за помош (како на пр. дискусии групи, или психо-едукативни групи на зададена тема), односно групи на поддршка и закрепнување по долготрајна изложеност на семејно насилство. Советувалиштето обезбедува и дебрифинг групи за „помош на помагачите“ во нивната работа со жртвите на семејно насилство.

Улога на терапевтот⁴ во советувањето

Улогата на терапевтот е да го сослуша клиентот без судење и предрасуди, безбедно да го води низ процесот на помагање, поттикнувајќи го растежот и автономијата на клиентот во донесување здрави одлуки за себе, кои ќе му помогнат да излезе од кругот на насилството и да ја напушти позицијата на „жртва“. Како во актуелните, така и во сите наредни партнерски релации.

Тоа значи дека во текот на целиот процес терапевтот од позиција на истражувач и водител на процесот на помагање постепено го пренесува водството на клиентот, а во насока на преземање на одговорноста за сопствениот живот и негово менување.

Пред да ја прифати улогата на професионален помагач, покрај обуките терапевтот треба да ги направи и следните подготовки:

➤ Да научи да ги препознава личните ограничувања во работата со жртвите на семејното насилство:

Препораки:

Одредете време за себенабљудување и препознавање на сопствените сфаќања, став и предрасуди за теми со кои најверојатно ќе се соочите во третманот на семејното насилство - сексуално насилство, силување; малтретирање на деца; инцест; сексуално преносливи болести; контрола на раѓањето; злоупотреба на дроги и алкохол; предбрачни сексуални односи и сл.

Размислете за своите искуства за однос на овие прашања. Може да се случи, некоја од темите да биле дел од вашиот живот или дел од животот на некој ваш близок.

Ваквите искуства во сопствениот живот е потребно да се споделат и професионално да се обработат за да не се појават како лични, нанадминати доживувања од минатото, со негативно влијание врз процесот на советување.

➤ Да направи разлика помеѓу можните приоди (стратегии на помагање) за да биде доследен и ефикасен во помошта

Пристапувањето кон клиентот (жртва на семејното насилство) може да се реализира од позиција на моќ и контрола или од позиција на застапување и медијација.

„Јас знам што е најдобро за вас... е главната порака на стратегијата на моќ и контрола, за разлика од позицијата на застапување чија главна порака е: „Гледам што ви се случува, се обидувам да разберам како се чувствувате, тука сум да помогам да донесете одлука која најмногу ви одговара...“

Не треба да забораваме дека секоја од дадените позиции содржи пораки директно упатени до клиентката, кои влијаат врз и натамошно доживување и учество во процесот на помагање во нејзината самоперцепција.

Клиентот (жртвата) најчесто доаѓа со многу конкретни очекувања во поглед на помошта. Тие произлегуваат од повредите на нејзините основни потреби и права.

⁴ Терминот терапевт се однесува на стручните лица што ја обезбедуваат помошта во психолошкото советување и подразбира нивна специфична стручна подготвеност и искуство во работата со клиенти.

Во советувањето жртвата очекува да добие:

- **поттикнување и поддршка;**
- **посветување доволно време за сослушување;**
- **советување и**
- **упатување.**

Затоа е важно да внимаваме на пораките што ги испраќае во процесот на помагање. Во зависност од тоа какви пораки испраќаат, стручните лица можат да станат дел од проблемот, или дел од решението на проблемот на жената жртва на семејно насилство.

Ова се однесува, освен на вработените во советувањето, и на сите други стручни лица што доаѓаат во контакт со жртвите на семејното насилство: социјалните и здравствените работници, психолозите, педагозите, правниците, полицијата, судиите, членови на невладини организации и др.

Во пресрет на ваквите очекувања пораките на *позицијата на застапување*, гледано долгорочно, се поефикасни. Тие помагаат во зајакнување на жртвата да се осамостои и да земе активно учество во своето закрепнување.

Процесот на помагање воден на овој начин подразбира:

- почитување на способностите на клиентот да донесува добри одлуки;
- зголемување на довербата во она што го зборува клиентката од позицијата на жртва;
- препознавање, прифаќање и давање значење на нејзините искуства и на чувството на неправда;
- солидна основа за давање соодветни информации и
- поддршка во планирање безбедна иднина.

За успешно спроведување на овој пристап, неопходни се добри комуникациски вештини, особено вештини на слушање и водење разговор.

За разлика од позицијата на посредување, *позицијата на моќ и контрола* во процесот на помагање не придонесува за зајакнување на жртвата и нејзино закрепнување од последиците од насилството, но затоа може актуелно и краткорочно да помогне во зголемување на чувството на сигурност и заштита од натамошна виктимизација.

Сепак, стратегијата на моќ и контрола - или „Еве што мислам дека би било најдобро за Вас“ би морала да се применува исклучиво во ситуации на акутна кризна инервенција и со голема осетливост за потребите на клиентот и употреба на вештините на слушање.

Во спротивно оваа стратегија на помагање може да биде контрапродуктивна и да доведе до низа пропусти и двојна виктимизација, ризикувајќи да доведе до: нарушување на доверливоста, минимизирање на насилството или опасноста, осуда на жртвата, непочитување на нејзината волја, дистанцирање од проблемот, игнорирање, избегнување на темите и сл.

Психолошка помош во советувањето

Психолошкото советување е специјализирана форма на професионална помош при семејното насилство. Притоа важно е да се разберат **петте психолошки фази** низ кои минуваат жртвите на семејно насилство, во обидот да разберат што им се случува, и да се справат со искуствата низ кои минуваат.

За излегување од кругот на насилството, неопходно е минување низ сите фази.

Важно е да се напомене дека:

- може да се случи да поминат недели и месеци, дури и години додека жртвата да дојде до финалната фаза, а може да се случи и никогаш да не ја достигне. Дури и кога жртвата ќе ја достигне последната фаза, сè уште и се потребни емоционална поддршка, практична помош (креирање на план за безбедност за да се обезбеди сигурноста за неа и за децата) и совет за сите законски права и соодветните процедури.
- клиентот не смее да се третира како беспомошно дете и да се прави сè наместо неа.
- таа мора да ја има контролата врз ситуацијата за да го напушти насилничкиот круг и да почне да ги менува работите во својот живот.

Терапевтот ѝ помага на жртвата безбедно да се движи низ петте фази.

Професионалниот однос на помагање почнува со **проценка на актуелната состојба** на клиентот (жртва) на семејното насилство, без оглед дали тоа се врши во или надвор од советувањето. Тоа вклучува:

- Утврдување на **степенот на актуелната загрозеност** - проценка на факторите на ризик и протективните фактори (жртвата е (не е) во врска со насилникот, има малолетни деца во семејството, има статус на вработен(-а); семејна историја на насилството, извори на финансирање; присуство на психијатриски и (или) хронични болести, хендикеп, ризични однесувања, минати искуства на трауми, губитоци и сл.).
- **Психолошка проценка - ниво на стрес и страдање, стратегии на справување** (видови одбрана, ниво на разбирање, припишување на одговорноста и сл.).
- **Проценка на отпорноста и потенцијалите за промена** (тестови на психолошка отпорност, ставови и сфаќања, атрибуција на одговорноста, чувство на вина, економска положба, возраст, образование, работно место, социјален капитал - семејство, блиски, пријатели).

Исходот на проценката ги диктира и сите наредни чекори. Проценката некогаш се спроведува и по куса постапка - само со пополнување на подготвена форма, која може да се зададе и како интервју, затоа што тоа го диктираат условите. Во тој случај се постапува по претходно, со протокол утврдена процедура што се спроведува во согласност со клиентот.

Доколку се создадат потребните услови за сеопфатна проценка на состојбите на клиентката, што бара повеќе време, тогаш советувањето станува правото место за долгорочно справување со проблемот.

Работата на проблемот е истражувачка и интерактивна по природа, двете страни подеднакво учествуваат во откривањето на врските, причините и одговорите на насилството. Целиот процес на проценка, всушност помага да се дојде заедно до конкретен акционен план за конкретната индивидуа, да се справи и да излезе од кругот на насилството.

Процесот на помагање поминува низ неколку фази:

- подготвителна фаза;
- фаза на проценка;
- фаза на разбирање и прифаќање на проблемот;
- изработка на план за акција и
- промени и следење на промените.

Подготвителна фаза

Подготвителната фаза се однесува на атмосферата и просторот во кој ќе се одвива психолошкото советување како и на информирањето за видовите и начините на помагање што ги нуди советувањето.

Фаза на проценка и договарање

- отворање историја на случајот со прибирање податоци со помош на стандардизиран прашалник, интервју, психолошки тестови, техники и други документи;
- дефинирање на целта на помошта и склучување на терапевтски договор за задачите и обврските на двете страни и
- договарање за бројот на средби во текот на кои се очекува да се постигне целта.

Фаза на разбирање и прифаќање на проблемот

Оваа фаза подразбира разбирање на проблемот од страна на клиентот (жртвата) и прифаќање на неговото лично учество и одговорности во креирање и одржување на проблемот.

Фаза - изработка на план за акција

Оваа фаза подразбира изработка на психо-социјална програма за помош со план за акција што води кон промени, со здрави и одржливи одлуки.

Фаза на промени и следење на промените

Оваа фаза подразбира спроведување и следење на програмата за промени, нејзино надополнување, подобрување и поинакво разбирање на проблемот, што води кон нови промени. За оваа потреба се утврдува динамиката на средбите за следење на промените.

Проценка на актуелните ризици

Во ситуации кога жртвата е неодлучна дали и што да преземе во врска со насилството, во правец на нејзино придвижување, од корист може да биде проверката на следните прашања:

- Што може да ѝ се случи (нејзе и на децата) ако остане во насилната средина?
- Што може да ѝ се случи (нејзе и на децата) ако реши да излезе од кругот на насилство?

Кога се сретнуваме со жртва што сè уште не е во состојба да излезе од насилничкиот круг, тогаш заедно со жртвата е потребно да се направи следната практична проверка:

- идентификување на предупредувачките знаци на насилство: специфичните зборови и однесувања што претходат на насилничките настани; специфични акции или погледи на партнерот што предизвикуваат страв и
- преземање активности пред да се случи насилството со цел да се обезбеди заштита: креирање листа на броеви на итни служби и нивно меморизирање; предвидување каде да се оди доколку мора да замине од домот; одлука дали ќе го излаже насилникот и ќе сокрие информации со цел да се заштити; идентификување на пријатели или членови на поширокото семејство на чија поддршка може да смета во случај на итност; утврдување на збор - „шифра“ или знак преку кој тие ќе знаат дека треба да повикаат помош; подучување на децата кога и како да се јават во полиција како и да стојат настрана додека трае

насилството; подготовка на најнеопходните лични предмети и документи (пари, клучеви, облека, лекови) ако е потребно да се напушти домот.

Препораки за однесувања во текот на насилничкиот чин:

- да се остане подалеку од кујната (насилникот може да посегне по оружје - ножеви);
- да се биде подалеку од бањата или кој било мал простор во кој насилникот може да постави стапица;
- да се оди во соба што има врата или прозорец за да може да се избега;
- да се оди во соба во која има телефон за да може да повика помош и по можност да ја заклучи собата и
- да се повика полиција веднаш, пред ситуацијата да ескалира.

Препораки за однесување по насилничкиот чин:

- по доаѓање на полициските службеници, да се опише што се случило и да се побараат податоци за нивно понатамошно контактирање во врска со случајот и
- да се документираат и да се фотографираат настанатите повреди и да се побара помош.

Кога се сретнуваме со жртва подготвена да излезе од насилничкиот круг, тогаш уште во периодот додека жената се охрабрува да го напушти насилникот потребно е со жртвата да се направи следната практична проверка:

- доколку не е вработена да се разгледаат можностите за вработување;
- да отвори сопствена банковна сметка;
- да се грижи за сопственото физичко здравје;
- да избегнува користење лекови, алкохол и дроги;
- да не забременува;
- да разговара за насилството со некој во кого има доверба;
- да се потсетува себеси дека неговото однесување не е нејзина одговорност и вина и
- да побара поддршка од семејството на насилникот, доколку тоа е возможно.

Кога жената не е веќе во насилничка релација, потребно е:

- да го промени телефонскиот број;
- да ги сочува и да документира сите контакти, пораки или повреди поврзани со насилникот;
- да ги промени бравите доколку насилникот има клуч;
- да избегнува да останува сама;
- да има подготвен план за извлекување доколку дојде до средба со насилникот;
- доколку има намера да се сретне со насилникот, средбата да биде на јавно место;
- да ја промени вообичаената рутина (одење на работа, училиште и сл.);
- доколку има можност, да извести доверливи луѓе од работа, училиште и (или) од семејството, соседството за својата ситуација;
- да се предупредат децата да бидат внимателни и да се осигури дека тие го знаат бројот на полицијата, или друг доверлив возрасен, доколку почувствуваат опасност;
- да го извести училиштето или градинката за тоа кој има дозвола да ги зема децата;
- да се обезбеди сигурност во куќата колку што е можно повеќе и
- да се испитаат сите законски можности за сопствената и заштитата на децата.

4.2. Облици на помош во психолошкото советување

Индивидуалното советување дава можност за споделување страдањата и изразување на долго чуваните стравови и лутина. Преку советувањето на жртвата ѝ се помага да ги препознае и да научи да ги вреднува сопствените сили, кои со помош на терапевтот ќе ги искористи за поставување нови цели и креирање план за нивното постигнување.

Кризната интервенција (кризно советување) со жртвите на семејно насилство претставува посебна форма на индивидуално советување:

Што е криза?

Психолошка состојба кога вообичаените механизми на соочување со проблемите не се функционални, која вклучува закана за претпоставена или вистинска загуба на блиски, добра или вредности важни за поединецот. Притоа вистинската или претпоставената загуба е проследена со чувство на загуба на контролата врз сопствениот живот.

Жртвата што доаѓа во контакт со стручно лице непосредно по насилството, често покрај телесните повреди покажува и знаци на психолошка криза.

Кога насилниот настан е неочекуван, ненадеен и загрозувачки, има обележја на трауматски настан. Жртвата може да дојде во состојба на психолошка криза и по долга низа години на малтретирање, а кризата да биде предизвикана од насилна епизода што не е посебно загрозувачка, каква што жртвата веќе доживеала и преживеала повеќепати. Во такви ситуации придвижувач на кризата може да биде конечното соочување на жртвата со фактот дека што и да прави не може да го „спаси“ бракот, ниту да му угоди на малтретирачот. Со своето однесување таа не може да влијае на состојбите, ниту на тоа дали ќе биде малтретирана или не. Тогаш се работи за т.н. „**криза на исцрпување**“.

Карактеристики на состојба на криза кај жртвите на семејно насилство:

- состојба на загубена контрола и внатрешна рамнотежа;
- преплавеност со чувства, нагласена ранливост;
- силно чувство на страв, тага, осуетеност, беспомошност, напнатост;
- конфузен мисловен тек со изменета перцепција, неможност за одлучување, намалена концентрација, заборавност и
- дезорганизирано однесување проследено со бесмислени активности, телесен немир, тешкотии во спиењето, брзи промени на одлуките или комплетна пасивизираност, преземање ништо.

Важно е да се знае дека кризата не е психопатолошка појава, тоа е составен дел од животниот циклус на секој поемец и може да се случи секому. Кризата е временски ограничен процес и до нејзино успешно или неуспешно решавање доаѓа во период од 4 до 6 недели, кога се постигнува нова, повеќе или помалку успешна рамнотежа.

Начини на решавање на кризата:

Неуспешното решавање на кризата придонесува да се развијат низа ирационални уверувања и нефункционални промени во однесувањето (одлука за уште поголема послушност; неводење разговара со други луѓе и сл.). Таквите одлуки придонесуваат да дојде до непосредно решавање на психолошката криза, но не и до долгорочно решавање на насилството. Сосема спротивно, насилството се зголемува.

Успешната кризна интервенција претпоставува растоварување и нормализација на чувствата како и повторно воспоставување на сопствениот идентитет.

Важно е да се знае дека во период на криза поради ослабените механизми на одбрана, жртвата е отворена за психолошки интервенции и доколку добие соодветна помош и поддршка, голема е веројатноста дека кризата ќе ја надмине на успешен начин, кој нема понатаму да придонесува за засилување на насилството.

Постапки на стручните лица за помош во кризна интервенција:

За надминување на кризата неопходно е процесот на закрепнување да води кон:

- вентилирање, искажување на искуствата, растоварување на чувствата од непријатните искуства и јасно давање поддршка (чувствата полесно се интегрираат доколку за нив се зборува. Зборувајќи жртвата може да ги прифати фактите за она што се случило);
- нормализација - на жртвата ѝ се укажува дека нејзините чувства и однесувања се очекуван, нормален одговор на настанот што се случил и
- реинтеграција - кризните настани влијаат на вредносниот систем - потребно е да се интегрираат во сликата за себе и за животот. Кризата е предизвикана од личност блиска на жртвата - потребна ѝ е помош за да се обнови довербата во сопствените способности, самостојност, компетентност и идентитет.

Целта на разговорот со жртвата во криза е нејзиното зајакнување. Жртвата продолжува по својот пат, но разговорот треба да ѝ помогне подобро да го согледа патот. Разговор заснован на вакви начела има обележја на **кризно советување**. Тоа не е давање совети, одлучување наместо жената, туку процес на давање помош што вклучува длабоко разбирање на индивидуалното искуство, олеснување на емоционалната напнатост, давање поддршка во структурирањето на одлуките и решавањето на проблемите.

Целта на кризната интервенција може да биде и да се спречи влошувањето на состојбата, да се ублажат психолошките, социјалните и телесните последици од насилството и да се забрза процесот на закрепнување и воспоставување на вообичаеното ниво на функционирање.

Групно советување се одвива на средби на кои членовите на групата имаат можност да добијат информации и да ги споделат своите искуства. Групните средби се одржуваат еднаш неделно, се дискутираат различни теми поврзани со семејното насилство, на пр. реакциите на лутина, поставувањето граници, тешкотиите во комуникацијата, манипулациите и сл.

Во земјите со долгогодишно искуство на помагање на жртви на семејно насилство, во зависност од намената за која е формирана групата се издвојуваат неколку вида на групно советување:

Групи за поддршка - на жртвите на семејно насилство им се овозможува да ги споделат своите искуства како и да дадат поддршка и охрабрување на други жртви што се наоѓаат во слична ситуација. Покрај тоа, групите за поддршка работат и на прашањата на разобличување на митовите поврзани со семејното насилство и афирмација на членовите на групата.

Групи за изразување на лутината - се однесуваат на правото на жртвата да биде лута и гневна и овозможуваат стекнување вештини за безбедно изразување на лутината и гневот како што се: препознавање на знаците на гнев и лутина, самодисциплина и техники за самоконтрола.

Групи за асертивен тренинг - стекнување вештини за асертивно однесување кога се застапуваат сопствените права без да се негираат туѓите. Тоа значи дека клиентите имаат можност да научат: како да се чувствуваат слободни да ги изразат сопствените

чувства, мисли и желби; да ги знаат своите права, почитувајќи ги туѓите; да имаат контрола над сопствените чувства на лутина и бес, што им овозможува да ги изразат ставовите во најсоодветен момент, разбирајќи ги чувствата на другата страна. Овој вид групно советување посебно внимание им посветува на прашањата за безбедност кога се работи за жртвите на семејно насилство, кои во моментот живеат со партнери што се насилни.

Родителски групи - обрнуваат внимание на негувањето на позитивен, поддржувачки приод во релациите родители - деца. Во овие групи се стекнуваат вештини за успешно, неконфронтирачко и грижливо одгледување на децата.

Состаноци на жртвите на семејно насилство, привремено сместени во засолниште - овие состаноци претставуваат форум на корисниците на засолништето за решавање на меѓусебните конфликти, кои може да се случат во рамките на заедничкото живеење. На состаноците се дискутира домашниот ред во засолништето и одговорностите на секој што престојува таму.

Советување на партнери

Може да биде ризично и не треба да се практикува. И покрај тоа што можеби некои од жртвите ќе сакаат да се обидат со советување на партнери, важно е да им се објасни дека советувањето во партнери не може да има успех сè додека насилникот не отиде на самостоен третман за надминување на сопственото насилничко однесување. Сè додека насилството е акутно и постојано се случува, жртвата нема да се чувствува слободна да се изрази во негово присуство, а и веројатноста дека поради евентуалното изразување ќе трпи последици по заминувањето од советувањето за партнери, е многу голема. Насилничкото однесување е проблем што насилникот мора да го реши сам. Во практиката, во фазата на „медениот месец“, често се случува голем број од насилниците да ветуваат дека ќе одат во советувањето за насилници, но најчесто не успеваат да го завршат третманот и се откажуваат по една или две сеанси. Научените однесувања што тие ги практикуваат целиот свој живот не е возможно да се сменат за една недела или месец. Доколку се навистина заинтересирани за менување на однесувањето и продолжување на врската, најдобро е да им се препорача одвоено живеење додека обајцата (жртвата и насилникот) посетуваат соодветно советувањето, секој за себе.

5. ГРИЖА ЗА МЕНТАЛНОТО ЗДРАВЈЕ НА ПОМАГАЧИТЕ ШТО РАБОТАТ СО ЖРТВИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

5.1. Како работата со жртви на семејно насилство влијае на помагачите?

Искуствата покажуваат дека иако се неопходни знаењата, информираноста и вештините на стручните лица, тие не се доволни за успешноста во работата со жртвите.

Непосредните емоционални реакции на стручните лица на содржините со кои се соочуваат во работата често можат да ги отежнат комуникацијата и соодветната помош и поддршка.

Зошто е тоа така?

Изложеноста на тугите страдања кај голем број луѓе предизвикуваат сочувство и различни емоционални реакции, од различен интензитет, вклучувајќи го и посттрауматското стресно нарушување (Херман, 1992).

Меѓутоа, професионалните помагачи во текот на извршувањето на своите работни обврски се изложени на многукратно дејствување на професионалниот стрес, со психолошки последици што се многу посложени, а се означуваат како⁵:

- согорување на работа
- противпренос или контратрансфер
- посредна т.н. викариска траума.

Сметајќи ги споменатите последици за исклучително важни како за менталното здравје на помагачите така и за самите клиенти, во овој водич посветуваме посебен дел во кој одделно ќе бидат разработени овие три основни видови, но ќе ги прикажеме и начините преку кои стручните лица би можеле навремено да преземат одредени постапки за да се заштитат.

Согорување на работа

Согорувањето на работа (анг. burnout) е еден од најнеповолните исходи од хроничната изложеност на помагачите на професионален стрес. Тоа е состојба на емоционална исцрпеност на помагачите која се манифестира со замор, чувство на фрустрираност, негативна слика за себе, загуба на интересот за клиентите, обесхрабреност и немотивираност. Се работи за процес во текот на кој почетната заинтересираност и разбирање на клиентот се заменуваат со циничен и рамнодушен однос спрема клиентот. Согорувањето на работа е процес што не се случува „преку ноќ“, туку содржи четири фази: (1) *период на ентузијазам*, кој е обележан со нереални очекувања и претерано вложување во работата што набрзо доведува до разочарување; (2) *период на стагнација* кога помагачот станува свесен дека работата што ја работи не е онаква каква што ја замислувал; (3) *период на фрустрација*, чувство на разочараност поради ограничувањата на структурата и преиспитување на сопствената компетентност и (4) последната фаза е *период на апатија*, кој се карактеризира со хронична фрустрираност, нетолерантност, па дури и непријателство спрема клиентите и соработниците.

Согорувањето на работа во најголема мера е резултат на општите обележја на помагачите како што се: алтруизам, идеализам и посветеност на професијата, неможност да се каже „не“, незнаење да се делегира дел од работата на соработниците како и преголемите очекувања од преземените активности. Од друга страна, согорувањето исто така може да биде и последица на одредени карактеристики на работната околина како што се лоша организираност на работата, недоволна подготвеност за одредена работа, недостаток на поддршка, професионална изолираност и др. (Van der Veer и сораб., 1992).

⁵ Друштво за психолошка помош, Насилство во семејството, 2. дополнето издание, Загреб, 2004.

Контратрансфер

Контратрансферот се однесува на емоционалните реакции на помагачот спрема клиентот, кои произлегуваат од неговата лична и професионална историја. По правило, тоа се силни емоционални реакции и претставуваат резултат на интеракција помеѓу она што го преживува клиентот и нерешените тешкотии или претходното животно искуство на самиот помагач. Дури и надворешниот изглед на клиентот или сличноста на неговата животна ситуација со онаа на помагачот можат кај помагачот да предизвикаат негови поранешни доживувања и да влијаат на неговите несвесни реакции спрема клиентот (Klein, 1995).

Личните искуства на помагачот, првите или (и) најсилните искуства со насилство во сопствениот живот, во голема мера влијаат на неговиот однос спрема лицата што доживеале насилство. Оттаму, за помагачот е многу важно да биде свесен за динамиката во која неговата лична историја и искуства го одредуваат доживувањето на оние на кои им дава помош и поддршка.

Контратрансферот е всушност многу честа појава во работата на помагачите, според некои мислења овој процес дури и го збогатува процесот на советување со тоа што му дава живост, овозможува посилено изразување на сочувство и го олеснува развивањето на односот клиент - помагач.

Од друга страна, пак, важно е да се напомене и можноста за штетно влијание на контратрансферот, кога овој процес ќе предизвика активирање на низа одбранбени механизми кај помагачот: потиснување, одрекување, проекција или пак неконтролирано покажување емпатија спрема клиентот.

Посредна (викариска) траума

Луѓето што работат со трауматизирани клиенти можат да покажат знаци на посредна трауматизираност. Тоа се случува кога настаните што ги опишуваат клиентите влијаат на помагачот како и тој самиот да ги доживеал, па почнува манифестација на исти или слични трауматски реакции како и клиентот. Најчесто тоа се: ноќни кошмари, присилни мисли, жалост и депресивност, раздразливост, чувство на беспомошност, хроничен замор, пречки во варењето, поголема подложност на незгоди и инфекции и др. (Talbot и сораб., 1992). Воопшто, посредната трауматизација се рефлектира на промена во уверувањата, болни чувства и знаци на посттрауматско стресно нарушување.

Сето ова го отежнува терапевскиот процес и јасното дефинирање и одржување на границите помеѓу помагачот и клиентот. Сепак, преносот на трауматското искуство од клиентот на помагачот може да биде и корисно, доколку помагачот навремено ги идентификува сопствените доживувања.

Важно е да се напомене дека согорувањето на работа се разликува од другите два вида на негативното влијание на работата со трауматизирани лица. Се работи за различни видови на влијание. Искуствата покажуваат дека интензитетот на посредната трауматизација не е поврзан со интензитетот на согореноста на работа. Исто така се покажало дека интензитетот на посредната трауматизација не е значајно поврзан со личните искуства на насилство или други трауматски искуства што ги доживеал помагачот.

Овие согледувања упатуваат на потребата од развивање специфични облици на самопомош и помош на помагачите за справување со влијанијата од споменатите процеси. Најлесно може да се превенира согорувањето преку примена на различни стратегии. Состојбата со контратрансферот и посредната трауматизација е многу посложена, но и за таквите ситуации постојат начини за самопомош и организациска поддршка, кои можат да ја олеснат работата на помагачите.

Многу е важно стручните лица што работат како помагачи на жртви на семејно насилство добро да се запознаат со влијанието на работата врз нивниот професионален и личен живот. Имено, дури откако помагачот ќе стане свесен за овие влијанија, може да развива соодветни стратегии за справување со негативните последици.

5.2. Стратегии на преживување

Кога грижата за менталното здравје на помагачите не е системски организирана и недостасува свесност за потребата од неа или не е дел од стратегијата на организацијата во која работи, тогаш помагачите развиваат различни механизми на преживување, кои за жал не се делотворни ниту за клиентите, ниту за нивниот професионален идентитет и развој.

Слика 1 - реакции на стручните лица во работата со жртви на семејно насилство (прилагодено според А. Ј. Донк, 1999, преземено од Друштво за психолошка помош, Насилство во семејството, 2. дополнето издание, Загреб, 2004).

АКТИВЕН ПРИСТАП	
<p>Спасување</p> <p>Помагачот презема улога на „семожен спасител“:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дава помош и за работи што жртвата може сама да ги направи • Потполно презема одговорност за случајот • Претерано ја заштитува и постојано ја „чува“ жртвата	<p>Повлекување</p> <p>За да си овозможи емоционално преживување, помагачот:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Интелектуализира • Ја упатува жртвата кај друго стручно лице • Става „професионална маска“ • Категоризира т.е. дијагностицира • Се однесува од позиција на професионална моќ
<p>Сочувствување</p> <p>Помагачот е претерано сочувствителен:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Поистоветувањето е толкаво, што и самиот се доживува како жртва • Се губат границите помагач - жртва • Ангажираноста е претерана, но активностите се често несоодветни и конфузни • Чувството на беспомошност е нагласено, дури може да предизвика парализираност во работата	<p>Намалување и потиснување</p> <p>За да ја избегне преплавеноста од чувства, помагачот:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Не гледа“, одрекува или го минимизира проблемот • Го преместува проблемот • Се повлекува и се дистанцира • Ја обвинува жртвата

Искуствата од семинарите одржани со разни групи на стручни лица (психолози, лекари, социјални работници и др.) покажуваат дека најчести стратегии што нашите стручни лица ги користат во работата со жртвите на семејно насилство се: *спасување* (46 %) - Настојувам веднаш да се обидам да најдам какво било решение; *обвинување на жртвата* (39,5 %) - Се лутам на жртвата ако не преземе ништо за да се заштити; *преместување на проблемот* (33 %) - Не се вплеткувам подлабоко во случајот, бидејќи повеќето малтретирани жени не се подготвени да ја сменат својата ситуација; *претерана идентификација* (31 %) - Се чувствувам беспомошно на средбите со жртви на семејно насилство; *дистанцирање* (27 %) - Мојата институција не е најповикана да работи со жртви на семејно насилство.

Стратегии за самопомош и помош

Доколку системски не се развиваат стратегии за соочување со сопствените реакции и доживувања што произлегуваат од работата со жртвите на семејно насилство, единствено на што ќе можат да се потпрат помагачите, се претходно опишаните стратегии за преживување.

Делотворно соочување на помагачите со насилството што го преживеале нивните клиенти подразбира развој на различни стратегии на индивидуална и професионална самопомош, но и активен пристап на организацијата каде што работат да обезбеди време и ресурси за заштита и закрепнување на помагачите.

Искуствата упатуваат дека соодветни стратегии за надминување на тешкотиите на стручните лица што работат со жртви на семејно насилство, се токму оние истите што тие им ги препорачуваат на своите клиенти. Тие вклучуваат: грижа за сопственото здравје и безбедност, изразување на чувствата и барање поддршка, согледување на ситуацијата на позитивен начин, изнаоѓање алтернативи.

Стратегиите за помош се класифицирани на три нивоа.

1) Индивидуално ниво на самопомош, кое подразбира:

- секојдневна релаксација;
- вежбање и рекреација;
- добра и здрава исхрана;
- доволно сон;
- креативно изразување на чувствата;
- време поминато со саканите луѓе;
- хумор и
- самонабљудување на ставовите и вредностите.

2) Професионално ниво на самопомош, кое подразбира:

- поставување граници (како со клиентите како и со колегите);
- ограничување на количеството и интензитетот на работа;
- запознавање со сопствените ограничувања;
- поддршка од колегите;
- супервизија од стручно лице;
- изработка на план за лична безбедност и
- следење на сопственото закрепнување по кризни случувања.

3) Организациско ниво на помош, кое подразбира:

- системско образование;
- грижа за новите вработени;
- рамномерно распоредување на „тешките“ случаи;
- создавање можности за континуирано учење;
- обезбедување време за закрепнување;
- развивање тимови и системи за координирана работа;
- обезбедување на кризни интервенции;
- супервизија како дел од работното време и обврски и
- обезбедување програма за преиспитување на очекувањата и улогата на помагачите.

Специфични постапки што покрај наброените можат да помогнат во посредна трауматизираност се:

- познавање на специфичните знаци на посредна трауматизираност;
- нормализација и антипатологизација на знаците на посттрауматски стресни реакции на стручните лица;
- јакнење на внатрешните извори преку активности во слободното време, а кои опуштаат и зајакнуваат;
- зголемување на свесноста за влијанието на работата со жртвите врз личниот и професионалниот живот;
- развивање свесност за сопствените ставови за значењето на работата со трауматизирани лица;
- креирање на значење на стекнатото искуство;
- преработување на посредната траума;
- изработка на професионален план за активно дејствување;
- јакнење на мрежата на стручњаци што можат да помогнат и
- обезбедување консултативна поддршка.

Многу е важно да се нагласи дека помагачот кој е посредно трауматизиран, не може да закрепи сам. Сите стратегии се многу повеќе корисни ако се дел од групно искуство, ако се темелат на интеракција и споделување со други помагачи и нивните искуства.

Поради огромното значење на активното дејствување во намалувањето на влијанието на посредната трауматизација врз менталното здравје на помагачите, на 9. Средба на *Меѓународното здружение за трауматски стрес* (Сан Антонио, 1993) усвоени се *Начела на етичко дејствување за стручните лица што работат со трауматизирани лица (презентирани подолу)*.

Професионално-етички импликации на посредната трауматизација (ISTSS, 1993.)

1. Прифатете ја и почитувајте ја вредноста и опасноста од посредната трауматизација за вас лично и за другите колеги.
2. Немојте да мислите дека вие или кој било друг може сам да работи во областа на траума.
3. Земете предвид дека вашите реакции, чувства и потреби поврзани со работата на траума, се значајни клинички податоци.
4. Добросостојбата на клиентот е поврзана со добросостојбата на терапевтот. Оттаму, бидете сигурни дека секогаш претставувате добар модел и никогаш не работете сами.
5. Терапијата е бескраен креативен процес, па оттаму немојте да претпоставувате дека претходно наученото е доволно за разбирање на следните случаи.
6. Настојувајте да развивате професионална заедница што ќе ги прифати наведените начела и ќе ја промовира грижата за помагачите.

**ПРОГРАМА ЗА РАБОТА НА
ПСИХОЛОШКО СОВЕТУВАЛИШТЕ
ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО**

	стр.
1. ПРЕДМЕТ НА РАБОТЕЊЕТО	40
2. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ПОМОШТА	40
3. ВИДОВИ И ФОРМИ НА ПОМОШ И ПОДДРШКА	40
3.1. Превентивна интервенција	40
3.2. Психолошка помош (советување) за зајакнување и напуштање на кругот на насилството	40
4. КОРИСНИЦИ (КЛИЕНТИ)	41
5. СОВЕТУВАЧИ (ТЕРАПЕВТИ)	41
6. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА СОВЕТУВАЛИШНАТА РАБОТА	41
7. НАЧИН И ПОСТАПКА НА РАБОТЕЊЕ НА ПСИХОЛОШКОТО СОВЕТУВАЛИШТЕ	42
7.1. Проценка на психосоцијалниот статус за клиентот (жртвата) на семејно насилство	42
7.2. Средби - организација, времетраење, закажување, редовност, откажување	43
7.3. Отсуство, откажување или промена на терминот	43
7.4. Одлука за прекинување на третманот	43
8. ЕВАЛУАЦИЈА НА РАБОТАТА НА СОВЕТУВАЛИШТЕТО	44
8.1. Евалуација на работата на советувашиштето во целина	44
8.2. Евалуација на третманите	44
9. ОБВРСКИ И ПРЕДУСЛОВИ ЗА РАБОТЕЊЕ НА ПСИХОЛОШКОТО СОВЕТУВАЛИШТЕ ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	44
9.1. Рутинска постапка на прибирање податоци и утврдување на безбедносната ситуација на клиентот	45
9.2. Доверливост и споделување на информациите	45
9.3. Меѓусекторски пристап и координирање	45
9.4. Прибирање и ажурирање на податоците во база на податоци	46
9.5. Известување за работата на советувашиштето, односно состојбата на клиентот	47
10. КОНТИНУРАНА ЕДУКАЦИЈА, СУПЕРВИЗИЈА И ВОДСТВО	47
10.1. Обученост на стручниот кадар во советувашиштето	47
10.2. Обуки за вработените во советувашиштето	47
10.3. Надминување на личното искуство со семејно насилство и грижа за вработените во контакт со семејното насилство	48

1. Предмет на работењето

Советувалиштето за помош и поддршка на жртвите на семејно (партнерско) насилство претставува специјализирана форма на професионална помош, наменета за клиентите подготвени да работат на себе и на сопствениот развој за препознавање и напуштање на кругот на насилството. Помошта се состои во информирање, зголемување на свесноста, разбирање на природата и потеклото на насилството, односно во развојот на уверувања, стратегии и вештини, за нулта толеранција на насилството.

2. Цели и задачи на помошта

Психолошкото советување за помош и поддршка на жртвите на семејно (партнерско) насилство нуди повеќе видови помош и тоа во домените на превенција, советување и кризна или пост-трауматска интервенција. Независно од природата на помошта, нејзините основни цели се:

- Информирање за природата и потеклото на семејното насилство, за човековите права, за можностите за справување и излегување од кругот на насилството
- Враќање на чувството на безбедност, самопочитување и зајакнување на клиентот (жртва на насилството) да го истражи и да го разбере својот проблем, да направи здрави избори и да опстои на одлуката за промени.

3. Видови и форми на помош и поддршка

Психолошкото советување нуди повеќе видови помош:

3.1. Превентивна интервенција

Информативни средби, психо-социјални работилници, обуки за животни вештини, групи на поддршка, едукативни програми за млади и сл.

3.2. Психолошка помош (советување) за зајакнување и напуштање на кругот на насилството

Во зависност од природата, текот и интензитетот на насилството, најчести форми на психолошка помош во овие рамки се:

- **Примарната психолошка помош** - прифаќање на клиентот, сослушување со емпатија и разбирање и информирање за можните опции за помош. Се спроведува на лице место без претходни детални истражувања на состојбите (по барање на клиентот, или по упатување од друго место).
- **Итната интервенција за заштита од насилството** - во состојба на акутна загрозеност, лична и (или) на членовите на семејството. Се состои во брза проценка на потребите, околностите и изработка на план на акција и излез од опасноста.
- **Психолошката помош и поддршка** во услови на долготрајната изложеност, или ризик од семејно (партнерско) насилство. Помошта има за цел зајакнување на клиентот да ги истражи и разбере причините за насилството, сопствената улога во семејството (партнерската релација) и активно да учествува во долгорочно решавање на проблемот.
- **Кризната интервенција - посттрауматска интервенција** - во услови на „застој“ во одредена фаза на кризата и (или) со тешки трауматски последици од насилството - помошта се однесува на откривање нови ресурси и механизми за справување, односно намалување на последиците од траумата и секундарната трауматизација како резултат на насилството.

Формите на работа на психолошкото советување се: индивидуално и групно советување, при што групното советување е повеќе насочено кон реализација на превентивните (информативни) и психо-едукативни програми за помош (како на пр. дискусии групи, или психо-едукативни групи на зададена тема), односно групи на поддршка и закрепнување по долготрајна изложеност на семејно насилство. Советувалиштето обезбедува и дебрифинг групи за „помош на помагачите“ во нивната работа со жртвите на семејно насилство.

4. Корисници (клиенти)

Корисници на психолошкото советувалиште се жените - жртви на семејно (партнерско) насилство.

Клиенти во психолошкото советувалиште можат да бидат и децата како секундарни жртви на насилството. Во ситуации кога детето е директна жртва на насилното однесување од страна на еден или обата партнера, тоа мора да биде посебно третирано, со фокусирање на неговите развојни потреби и права. За проценка на степенот на загрозеност на детето во семејството се користат посебни техники, кои ги пополнува ненасилниот родител, или детето, а третманот го преземаат стручни лица - терапевти специјализирани за работа со малтретирани деца. Децата се клучни за градењето долгорочни стратегии на справување со насилството во семејството, и затоа тие треба да бидат третирани од посебен советувач - терапевт во соработка со советувачот што работи со родителот.

Иако се занимава со партнерска релација од најинтимна природа, психолошката помош на жртвите на семејно (партнерско) насилство не вклучува работа со парови, односно нема цел помирување на партнерите.

Корисниците на психолошкото советувалиште се обраќаат за помош по следните основи:

- самоиницијативно или
- по упатување од страна на здравствена установа, ЦСР (Центар за социјална работа), граѓански организации, суд, полиција, јавно обвинителство итн. како мерка за заштита предвидена во семејното законодавство (Закон за семејство, чл. 101, Службен весник 83/2004).

5. Советувачи (терапевти)

Советувачите (терапевтите) што обезбедуваат соодветна помош и поддршка во психолошкото советувалиште треба да исполнуваат одредени **критериуми за избор**.

Советувалишната работа со жртви на семејно насилство можат да ја спроведуваат стручни лица со базично образование од следните области: психолози, социјални работници, и лекари (психијатри). Притоа, покрај базичното образование, потребно е тие да ги исполнуваат и следните критериуми за дополнително образование и искуство:

- да имаат искуство на работа со клиенти, и во својата пракса да користат пристап и методи на некој од современите правци во психотерапијата: аналитичка (објект) терапија, гешталт терапија, когнитивно-бихејвиорална терапија, психодрама, системска семејна терапија и сл. и тоа најмалку две години и
- да имаат соодветна обука, вештини и (или) професионално искуство со жртви на семејно насилство.

6. Основни принципи на советувалишна работа

Основно начело на помошта и поддршката е „безбедноста на клиентот - жената и децата“, а потоа и на сите други актери во обезбедување на помошта. Меѓу водечките принципи на политиките за справување со насилството што се однесуваат и на услугите на советувалиштето за психолошка помош спаѓаат:

- Постапката на помагање е институционализирана и стандардизирана, што значи дека гарантира еднаков пристап спрема секој клиент, базиран на човекови права на еднаквост, недискриминација, почит и достоинство како и на отсуство на судење, осуда или етикетирање и тоа во сите фази на психосоцијалната грижа, од првиот контакт до завршувањето на третманот.
- Помошта се одвива во насока на поддршка и зајакнување на клиентот за самостојно донесување одлуки. Таа не користи притисоци, закани и не наметнува решенија „во туѓо име“ и „за нејзино-негово добро“, освен во случаи на непресметливост на жртвата како последица на повреда, или трауми од насилството односно од директниот ризик за животот и за добросостојбата на децата.
- Услугата на советувалиштето не смее да ги надмине рамките на помошта што може да ја понуди - во случај на потреба од помош надвор од тие рамки, дел од надлежностите се пренесуваат на други установи и институции од помош, кои се поспецијализирани,

или имаат поголеми искуства во одделни аспекти на помошта.

- Информациите за клиентот, вклучувајќи го и личниот идентитет, се строго доверливи, освен во одредени случаи, кога во интерес на безбедноста на клиентот се постапува поинаку. Оттука, примената на така наречена *селективна доверливост*⁶ на податоците се врзува исклучиво за правото и најдобриот интерес на клиентот и членовите на неговото семејство.
- Споделувањето на информации за клиентот, помеѓу различни институции се води според утврдени протоколи, безбедно и со почитување на неговите права. Во спротивно размената на информации може да биде контрапродуктивна, да ја зголеми опасноста и да ја влоши состојбата.
- Грижата за вработените вклучени во процесот на помагање е посебно регулирана со мерки на заштита од ризикот на изложеност на опасности од потенцијални или реални насилни ситуации како и со мерки на заштита на менталното здравје на помагачите. Овие мерки ги носи установата на која ѝ припаѓа советувањето.

7. Начин и постапка на работење на психолошкото советување

7.1. Проценка на психосоцијалниот статус за клиентот (жртвата на семејно насилство)

Професионалниот однос на помагање на клиентите во советувањето почнува со проценка на психосоцијалниот статус за клиентот (жртвата) на семејно насилство. Процената почнува со утврдување на **ризикот, односно степенот на изложеност на опасност** на клиентот и членовите на неговото семејство во моментот на процената. Притоа се спроведува сеопфатна проценка на ризиците, заштитните фактори во опкружувањето и личноста на клиентот, преку прегледот на неговиот актуелен статус и историја на насилството.

Оваа проценка треба да даде одговор на следните пет полиња (теми):

- Проценка на непосредната опасност за жртвата - *Каде е насилникот во моментот? Каде ќе биде кога клиентот ќе замине од советувањето? Каде се децата, дали се безбедни?*
- Проценка на образецот (стилот) и историјата на малтретирањето. - *Која е тактиката и видот на малтретирање: психолошко, сексуално, физичко, економско. Колку е често, колку трае?*
- Проценка на врската помеѓу насилството и здравствената состојба на клиентот. - *Какво е влијанието на насилството врз физичката, психичката и духовната состојба на клиентот. Има ли знаци на нарушено здравје, или промени во однесувањето?*
- Проценка на актуелниот пристап на клиентот до изворите на заштита и поддршка - *Дали има и кои се можните извори на поддршка на жртвата од семејно насилство - во поширокото семејство, пријателите, заедницата?*
- Проценка на степенот на животна загрозеност на клиентот (жртвата) на семејно насилство - *Дали има реална опасност од смрт, тешки повреди и (или) неповратни штети по здравјето и животот на клиентот и неговите најблиски (децата), како последица на насилството?*

Податоците од наведените пет домени на проценка се добиваат од разговор со клиентот, но и од други извори (изјави, сведочења, лекарски наоди, извештаи од социјалните служби, полициски извештаи и др.) доколку ги има, а се применуваат и инструменти (форми)⁶ на проценка, за попрецизно утврдување на видот, интензитетот и зачестеноста на насилството. Користењето на евиденцијата од други извори е со цел добивање увид во дотогашното постапување односно придонесување за донесување правилна одлука за тоа кои се најприоритетните задачи и цели на помошта, во моментот на процената. Советувачот (терапевтот) по правило треба да има слободен пристап до сите документи од други извори и да ги добие по редовен пат.

⁶ Дополнителен инструмент за проценка на безбедноста, ризикот, потенцијалите за справување и потребите на жртвата на семејно насилство.

По утврдување на неопходните мерки на заштита на клиентот (жртвата) од натамошно малтретирање, третманот во психолошкото советувајште продолжува со психолошка проценка на нивото на стрес и страдање и стратегиите на справување (видови одбрана, ниво на разбирање, припишување на одговорноста и сл.) и проценка на отпорноста и потенцијалите за промена (проценка на ставови и сфаќања, атрибуција на одговорноста, чувство на вина, локус на контрола) вкрстени со економската положба, возраста, образованието, работниот статус и социјалниот капитал (семејство, блиски, пријатели) на клиентот.

Процената се врши според: Протокол за постапување, Прашалник за проценка на психосоцијалниот статус на клиентот и други инструменти (види прилози кон оваа Програма).

Доколку, во текот на советувањето се утврди дека проблемот бара подолгорочен или друг вид специјализиран третман, советувачот (терапевтот) и клиентот заеднички донесуваат нова одлука на пр.: промена на целта на третманот, продолжување на третманот во друга специјализирана установа, или упатување до специјалист што може да понуди поинаков вид третман, советување, или психотерапија.

Покрај психолошката помош на жртвите од семејно (партнерско) насилство, психолошкото советувајште може да биде организатор и реализатор и на превентивно-едукативни програми за: деца и адолесценти од училишна возраст, за млади возрасни, за брачни и вонбрачни двојки и сл., односно за поддршка и закрепнување од семејно (партнерско) насилство од минатото.

7.2. Средби - организација, времетраење, закажување, редовност, откажување

Процесот на помош и поддршка се остварува преку одржување редовни средби со клиентите, на индивидуално ниво, или во група и по нивно претходно закажување. Вообичаеното времетраење на индивидуалните средби е 60 минути додека групните средби, односно средбите со член на семејството можат да траат до 90 минути. Се препорачува средбите да се одржуваат еднаш неделно, а можат да бидат и двапати во месецот, во зависност од потребите и можностите на клиентот. Бројот и времетраењето на групните средби се определуваат според утврдена програма, за секоја група.

Во периодот од првите 1-2 средби, советувачот (терапевтот) утврдува дали и колку може да излезе во пресрет на потребите на клиентот и заедно со неа (него) ги поставува целите на третманот и одлучува за натамошната работа и чекорите во остварување на помошта. Во текот на првите средби во психолошкото советувајште се донесува и одлука за сите други видови помош кои му се потребни на клиентот како и за местото каде што може да ги добие и надвор од советувајштето.

По правило, поставените цели на психосоцијалниот третман можат да се остварат преку советување (психотерапија) во траење од 6 до 10 средби, со можност за продолжено следење, во одреден период на време (до една година).

7.3. Отсуство, откажување или промена на терминот

Во случај корисникот да не дојде на договорената средба и да не се јави за нејзино презакажување, советувачот (терапевтот) е должен најмногу за 7 дена да го побара клиентот и да се информира за неговата одлука за продолжување (откажување) на третманот. Важно е на клиентот да му се понуди можноста својата одлука да ја соопшти и преку трето лице што е професионално запознаено со неговиот случај (лицето што го упатило и сл.). Договорениот термин корисниците можат да го откажат најмалку 24 часа пред неговото одржување. Во неработен ден, викенд или празник, доколку се работи за состојба на висок ризик по корисникот или член на неговото семејство, помош и поддршка таа (тој) може да добие на Националната СОС линија (15700).

7.4. Одлука за прекинување на третманот

Доколку во текот на третманот од некоја причина корисникот реши да го прекине третманот, важно е за тоа да поразговара со советувачот (терапевтот) со цел да се обезбеди соодветно завршување на процесот на помош и поддршка. Сепак, својата одлука за прекинување и евентуалните причини за тоа клиентот може да му ги соопшти и на друго професионално лице што го упатило на третман и сл., доколку има потреба од тоа.

8. Евалуација на работата на советувањето

Евалуацијата на работата на советувањето се однесува на два нивоа на проценка - институционално и индивидуално. Во таа насока предмет на евалуација ќе бидат работата на советувањето во целина односно успешноста на третманот. За секое од нивоата на проценка се следат индикатори на успешност, кои се емпириски и развојно поставени, така што се формираат и менуваат во текот на работата и развојот на советувањето. Врз основа на резултатите од следењето и процените се изготвуваат и предлагаат решенија за унапредување на работата на советувањето.

8.1. Евалуација на работата на советувањето во целина

Процената на работата на советувањето се врши преку индикатори на успешност. Тие се дефинирани во согласност со поставеноста и начинот на функционирање на советувањето, односно неговата позиција, организација, услови за работа, учесници, број и реализација на програмите за помош и сл. Индикатори на успешност на работењето на советувањето во целина се: *понуда, достапност, транспарентност, благовременост, меѓуинституционална поврзаност и меѓусекторска соработка како и грижа за вработените.*

8.2. Евалуација на третманите

Третманот (помошта) добиена во советувањето на индивидуално и (или) групно ниво се проценува преку индикатори поврзани со целите на третманот и промените кај клиентот односно преку применливоста и ефектите на превентивните (едукативни) програми за помош кај популацијата на која и се наменети како и преку промените и задоволството на корисниците, активни учесници во програмите.

Податоците за работата на советувањето се обезбедуваат од повеќе извори односно: од непосредните корисници (клиенти) на советувањето; од вработените во советувањето; од директни и индиректни учесници во обезбедувањето на помошта на клиентите како и од надворешни соработници, односно граѓани, потенцијални корисници на помошта.

Процената од страна на клиентите се врши по завршување на третманот со пополнување на листа со прашања што се однесуваат на проценка на третманот, задоволството од услугата и постигнатите резултати (види формулар во прилог на Програмата).

Индикаторите на успешност на индивидуално и (или) групно ниво се: *одзивот на клиентите; бројот на реализирани средби (третмани), бројот на помогнати клиенти; бројот на понудени и реализирани програми; регистрираните промени по укажаната помош; задоволството од работата; задоволството од постигнувањата од страна на клиентот и сл.*

9. Обврски и предуслови за работење на психолошкото советување за семејно насилство

Психолошкото советување за семејно насилство како дел од системот за заштита на жртвите на семејно насилство има обврска да воведи и континуирано да ги унапредува следните постапки и принципи:

- *Рутинска постапка на прибирање податоци и утврдување на безбедносната ситуација на клиентот (чекори, услови, проценка на актуелните ризици - методи и инструменти на проценка);*
- *Доверливост и споделување на информациите;*
- *Меѓусекторски пристап и координирање;*
- *Прибирање и ажурирање на податоците во база на податоци и*
- *Известување за работата на советувањето односно состојбата на клиентот.*

9.1. Рутинска постапка на прибирање податоци и утврдување на безбедносната ситуација на клиентот

Постапката ги содржи основните чекори и упатства за постапување во откривање на првите знаци на насилство односно нивното навремено евидентирање и следење. Притоа е потребно е да се создадат услови што ќе ја охрабрат секоја жена што ги исполнува критериумите на жртва на семејно насилство, да проговори за своите искуства за да може навремено и успешно да ѝ се помогне. Ваквото постапување вообичаено се случува пред жртвата да биде упатена во психолошко советувањето, или друг вид помош, но не е исклучено тоа да биде и во самото советувањето. Рутинската постапка за евидентирање треба да ги содржи: чекорите на водење, условите под кои се спроведува како и процената на актуелните ризици по клиентот (жртвата) на семејно насилство.

Важно е рутинската постапка да се спроведува насекаде на ист начин за да стане препознатлив и корисен инструмент, не само за одлучување во поглед на клиентот туку и за олеснување и унапредување на меѓусекторска комуникација и соработка. Вклучување необучен кадар во водењето на постапката на прибирање информации за семејното насилство од жртвата може да го зголеми ризикот од нејзино повлекување односно да го наведе клиентот на уште поголема самоизолација и ризици.

9.2. Доверливост и споделување на информациите

Професионалната етика ги обврзува вработените во полето на заштита од семејното насилство на чување на професионална тајна. За професионална тајна се сметаат информации од лична природа што се добиваат во текот на работата со клиентот, од неговото евидентирање, упатување и остварување на различни видови помош, вклучувајќи ја и помошта во советувањето. Професионалната етика забранува пренесување лични информации за клиентот на трети лица, освен во одредени ситуации, однапред дефинирани и регулирани со правилник.

Меѓутоа, има ситуации во кои се отстапува од обврската на чување на професионалната тајна, што се прави повторно во најдобриот интерес на клиентот. Такви случаи се:

- Редовните супервизиски средби на кои советувачот (терапевтот) го изложува случајот и се консултира за сопствените процени и одлуки со колегите, кои се исто така професионалци во областа. Притоа, се разговара за проблемот без да се открие идентитетот на клиентот.
- Постоење индикации што укажуваат дека клиентот е во непосредна здравствена, безбедносна или животна опасност, поради што се препорачува хоспитализација на клиентот и (или) се известува нивното семејството и (или) друг орган што ќе ги преземе неопходните мерки на заштита;
- Постоење основано сомнение дека детето или некој друг член од семејството на клиентот е запоставен или малтретиран од него, што подразбира советувањето (советувачот) во согласност со законските одредби да го пријави запоставувањето и (или) малтретирањето до надлежните институции и
- Постоење реална опасност за здравјето на клиентот или за здравјето и животот на другите, што го обврзува советувачот да ги проследи информациите со цел да се преземат мерки за заштита како за другите така и за клиентот.

Важно е наведените примери на исклучок од обврската за чување на професионалната тајна да му бидат соопштени на клиентот навреме и пред почнувањето на третманот заради постигнување договор за нивната евентуална употреба.

9.3. Меѓусекторски пристап и координирање

Меѓусекторскиот пристап е широко прифатен како најефикасен приод во решавање на семејното насилство. Тој подразбира повеќе институции (организации) да се здружат во некомпетитивно партнерство во справување со појавата. Политиките на институционално работење на која било институција (организација) што работи на овој проблем треба да го застапува принципот дека помошта не почнува и не завршува на едно место.

Придобивките од мултисекторскиот пристап треба да бидат посебно нагласени како најдобар начин да му се помогне на клиентот, но и на професионалците директно вклучени во процесот на помагање. Единствено така може да се намали притисокот

врз помагачите тие самите да си поставуваат превисоки и нереални професионални цели за заштита и позитивни промени во животот на клиентот. Ниту една организација нема да има резултати во решавањето на семејното (партнерско) насилство, доколку не развива политики на континуирана и стабилна соработка со сите организации што имаат допирни точки на тоа поле.

Регулирањето на семејното насилство во нашето позитивно законодавство ја создаде и долгоочекуваната основа за координирање и меѓусебно поврзување на постоечките системи на заштита на жртвите на семејно насилство. Системот за заштита од семејно насилство во нашата земја го сочинуваат две компоненти: едниот од нив е системот што ги обезбедува мерките за заштита и вториот е правниот систем за заштита.

Со воведувањето на низа поединечни **Мерки за заштита** (чл. 101, Закон за семејство, 2004), Центарот за социјална работа и граѓанските организации што работат на полето на уништување и превенирање на семејното насилство имаат законска можност за градење на неопходниот координиран систем за заштита на жртвите на семејно насилство. Обезбедување сигурност и заштита на жртвата од идно насилство, односно помош за надминување на последиците од доживеаното насилство како и создавање услови за нејзина интеграција во социјалната средина, се основните услови што треба да се задоволат при преземањето на мерките за заштита. За заштита жртвата може да се обрати до: центрите за социјална работа; најблиската полициска станица; здравствените установи; одредени граѓански организации (Националната СОС-линија, Кризниот центар „Надеж“, Шелтер-центарот, Центрите за правна помош на ЕСЕ итн.).

Правниот систем за заштита го сочинуваат казненоправниот и граѓанскоправниот систем за заштита. Со измените на Кривичниот законик од март 2004 година воведена е **казненоправна заштита на жртвите на семејно насилство**. Казненоправната заштита жртвата може да ја побара од секторите за внатрешни работи. Во понатамошниот тек на постапката се вклучуваат истражните судии, претставници на јавните обвинителства и судиите кривичари. Со воведување на **Привремените мерки за заштита** се воспостави граѓанскоправниот систем за заштита на жртвите на семејно насилство (член 104, Закон за семејство, 2004). Граѓанскоправната заштита жртвата може да ја иницираат сами, со помош на граѓански организации или Центрите за социјална работа. Во понатамошниот тек на постапката се вклучуваат граѓански судии, институции надлежни за извршување на изречените привремени мерки (СВР и здравствените установи).

Меѓусекторско постапување во наведените системи за заштита во моментот е делумно пропишано со законски и подзаконски акти. Целосно уредување на ова поврзување ќе се изврши со усвојување на протоколот за постапување на сите релевантни институции (организации).

Начинот на меѓусекторско постапување односно меѓусебното поврзување и координирање на работата на **психолошкото советувајште** и останатите релевантни институции и организации, вклучувајќи го и споделувањето информации, е пропишано во Протоколот за проценка на потребите, целите на третманот и одлуките за постапување (види го прилогот на оваа Програма).

9.4. Прибирање и ажурирање на податоците во база на податоци

Советувалиштето е должно да ги прибира и да ги ажурира следните податоци:

- основните податоци за корисниците помош и поддршка (пол, националност, возраст, работен статус, семеен статус; вид, интензитет и историја на насилството; ризични фактори; ресурси на поддршка);
- основата на користење на услугите на организацијата (по своја волја или по упатување на др. институција (организација);
- начин на информирање за службите за помош;
- вид и место на упатување;
- број на закажани и реализирани средби;
- резултати од обезбедената помош и поддршка и
- прекини на третманот - можни причини итн.

Сите наведени податоци се ажурираат во база на податоци, кои заедно со пополнетите формулари од постапувањето на секој одделен клиент го формираат досието за секој одделен случај.

9.5. Известување за работата на советувалицштето односно за состојбата на клиентот

Вработените во советувалицштето имаат обврска за задолжително и континуирано известување и следење на состојбите во советувалицштето, преку подготвување на извештаи што ќе ги содржат следните податоци, меѓу кои:

- преглед и проценка на искористеноста на услугите (број на закажани т.е. одржани средби);
- преглед на потребите, целите, методите и одлуките за третман;
- проценка на успешноста на услугите што ги дава;
- преглед и проценка на поврзаноста и соработката со други институции од помош и
- преглед и проценка на искористеноста на расположливите материјални ресурси.

Наедно, психолошкото советувалицште е должно да изготви индивидуален извештај (види формулар во прилог на оваа Програма) за спроведената психосоцијална помош и поддршка за своите клиенти и тоа на барање на:

- клиентите што за помош се обратиле самоиницијативно и
- на институции и организации што ги упатиле клиентите во советувалицштето (здравствена установа, Центар за социјална работа, граѓански организации, суд, полиција, јавно обвинителство итн.).

10. Континурана едукација, супервизија и водство

10.1. Обученост на стручниот кадар во советувалицштето

Успешноста на советувалицшната работа ќе зависи од обуките и советувалицшното искуство на професионалците што даваат помош, но и на сите вработени во правното лице - носител на советувалицшни услуги.

Советувалицштето е должно да воспостави стандарди и критериуми за степенот на обученост и искуство на персоналот вклучен во советувалицшна работа, а неговото професионално усовршување да го вгради во своите правилници за работни обврски и користење на работното време.

Обуките и тренингот на вработените во полето на семејно насилство почнуваат на факултетите, за време на редовните, а потоа и на специјалистичките студии. По специјалистичките студии, едукацијата продолжува под супервизија, која ја следи практичната дејност и непосредното искуство на помагање и претставува професионална поддршка во работата на советувачите (терапевтите). Од критична важност тука се политиките и нивната насоченост кон континуирано усовршување и поддршка на професионалците во оваа област.

10.2. Обуки за вработените во советувалицштето

Истовремено обврска на советувалицштето е да обезбеди базични обуки за природата и преваленцијата на семејното насилство и за сите другите вработени - задолжени, или во потенцијална улога на лица што го остваруваат првиот контакт со жртвата на семејно насилство. Тоа можат да бидат сите профили на вработени, вклучувајќи ја и администрацијата на релевантната институција. Обуката би требало да ги содржи основните чекори на примарната заштита на клиентот, односно на превенцијата од неговата евентуална злоупотреба.

Цели на професионалната обука за вработените во установата од помош:

- зголемување на чувствителноста и препознавање на знаците на семејно насилство;
- подигнување на свеста и подобро разбирање на појавата кај сите вработени;
- запознавање со првите знаци и симптоми на злоупотреба на децата;

- зголемување на самовербата на социјалните, здравствените работници и професионалците од други профили за адекватен, благовремен институционален одговор и поддршка и
- поголема сигурност во примена на рутинските постапки како на пример прибирање првични информации како дел од социјалната историја, упатување на вистинското место за помош и сл.

10.3. Надминување на личното искуство со семејно насилство и грижа за вработените во контакт со семејното насилство

Семејното насилство е присутно во сите слоеви на општеството. Советувалиштето што се занимава со обезбедување помош и поддршка на ова поле за да може да има вработени што имале, или во моментот имаат лични искуства со семејното насилство. Работата со семејно насилство како професионална обврска кај овие луѓе може да предизвика болни емоции и сеќавања. Во насока на заштитата и поддршката на професионалците со лично искуство на семејно насилство, советувалиштето треба да обезбеди:

- услови за споделување на искуствата на овие лица за изложеноста на семејно насилство, во атмосфера на прифаќање и поддршка;
- професионална помош за надминување на траумите од искуствата на семејно насилство и
- отворено и недвосмислено демонстрирање на НУЛТА толеранција за било каков вид насилничко однесување меѓу вработените во советувалиштето.

Изложеноста на туѓи страдања кај голем број луѓе предизвикува сочувство и емоционални реакции од различен интензитет, вклучувајќи го и посттравматското стресно нарушување. Од друга страна, професионалните помагачи во текот на извршувањето на своите работни обврски изложени на повеќекратно влијание на професионалниот стрес, треба да се запознаат и да се подготват за тоа како да се справат со психолошките последици од нивната работа и задачи што мораат да ги извршуваат. Неспособноста да се справат со растечките притисоци и потреби за помош често резултира во однесувања и реакции познати како: согорување на работа, противпренос (контратрансфер) и посредна т.н. викариска траума.

Сметајќи ги споменатите последици за исклучително важни како за менталното здравје на помагачите така и за самите клиенти, неопходно е системско развивање стратегии за соочување со сопствените реакции и доживувања, кои произлегуваат од работата со жртвите на семејно насилство.

Делотворното соочување на помагачите со насилството што го преживеале нивните клиенти подразбира развој и на разновидни стратегии на индивидуална и професионална самопомош, но и активен пристап на советувалиштето - носител на дејноста, од која се очекува да обезбеди време и ресурси за заштита и закрепнување на помагачите преку супервизија за поддршка обезбедена од надворешно лице (лица).

www.esem.org.mk

**ВОДИЧ ЗА ПСИХОЛОШКА ПОМОШ И
ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО**

ПРОГРАМА ЗА РАБОТА НА ПСИХОЛОШКО СОВЕТУВАЛИШТЕ ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост на жените
на Република Македонија - ЕСЕ
Максим Горки 20 1/4
1000 Скопје